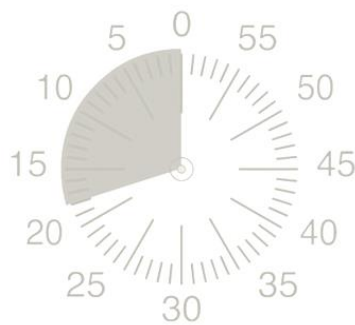

Help me

IK WIL HET ZELF DOEN!

Een praktijkonderzoek naar het stimuleren van de zelfstandige denk- en werkhouding van basisschoolleerlingen.

Naam: Christa den Hertog

Studentnummer: 130432

Afstudeervariant:
Lerarenopleiding Basisonderwijs

Fase: Startbekwaam

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	2
Hoofdstuk 1: Samenvatting	5
Hoofdstuk 2: Inleiding	6
2.1 Inleiding	6
2.2 De context van de school	6
2.3 Huidige situatie	6
2.4 Beschrijving handelingsverlegenheid	6
2.5 Doelstelling <i>in</i> het onderzoek	7
2.6 Doelstelling <i>van</i> het onderzoek	7
2.7 Centrale vraagstelling	7
2.8 Onderzoek- en deelvragen	7
Onderzoeksvraag 1	7
Onderzoeksvraag 2	8
Onderzoeksvraag 3	8
2.9 Opbouw onderzoeksverslag	8
Hoofdstuk 3: Theoretisch kader	9
3.1 Inleiding	9
3.2 Een leven lang leren	9
3.3 Definities van zelfstandigheid binnen het primair onderwijs	9
3.4 Voorwaarden voor zelfstandig werken	10
3.5 Leerkrachtvaardigheden voor het stimuleren van zelfstandigheid	10
3.6 Samenwerking als win-win-situatie binnen zelfstandig werken	10
3.7 Onderwijsleermiddelen voor het stimuleren van zelfstandigheid	11
3.8 Inzetbare modellen naar aanleiding van zelfstandig werken van leerlingen	11
3.9 Samenvatting theoretisch kader	12
Hoofdstuk 4: Methode	13
4.1 Inleiding	13
4.2 Participanten	14
Personen	14
Objecten	15

Documenten.....	15
4.3 Onderzoeksinstrumenten.....	16
Vragenlijsten aan leerkrachten.....	16
Interviews aan leerlingen.....	16
4.4 Procedure	16
4.5 Analyse.....	17
Vragenlijsten aan leerkrachten.....	17
Interviews aan leerlingen.....	17
Hoofdstuk 5: Resultaten.....	17
5.1 Inleiding	17
5.2 Vragenlijsten aan leerkrachten.....	18
De groepen 3.....	18
De groepen 4.....	18
De groepen 5.....	18
De groepen 6.....	19
De groepen 7.....	19
De groepen 8.....	19
5.3 Interviews aan leerlingen	19
De groepen 3.....	20
De groepen 4.....	20
De groepen 5.....	20
De groepen 6.....	20
De groepen 7.....	21
De groepen 8.....	21
Hoofdstuk 6: Conclusie en discussie	21
6.1 Inleiding	21
6.2 Conclusie.....	22
Vragenlijsten aan leerkrachten.....	22
Interviews aan leerlingen.....	23
6.3 Discussie	23
Concreet uitgewerkte adviezen	24
Beperkingen van dit praktijkonderzoek.....	24

Aanbevelingen voor de praktijk	25
Aanbevelingen voor vervolgonderzoek	26
Literatuurlijst	26
Bijlagen	29
Bijlage 1: Vooronderzoek handelingsverlegenheid	30
Bijlage 2: Leerkrachtvaardigheden voor het stimuleren van zelfstandigheid	34
Bijlage 3: Onderwijsleermiddelen voor het stimuleren van zelfstandigheid	36
Bijlage 4: Vragenlijsten aan leerkrachten	37
Bijlage 5: Uitwerking vragenlijsten aan leerkrachten	43
Bijlage 6: Interviews aan leerlingen	49
Bijlage 7: Uitwerking interviews aan leerlingen	50
Bijlage 8: Samenvattend schema vragenlijsten aan leerkrachten	54
Bijlage 9: Samenvattend schema interviews aan leerlingen	55
Bijlage 10: Inbreng leerlingen groep 7	57
Bijlage 11: Eerste aanbeveling voor de praktijk	59
Groep 1	59
Groep 2	60
Groep 3	60
Groep 4	61
Groep 5	61
Groep 6	62
Groep 7	62
Groep 8	63
Bijlage 12: Tweede aanbeveling voor de praktijk	64

Hoofdstuk 1: Samenvatting

Dit praktijkonderzoek staat in het teken van het stimuleren van zelfstandig werken van basisschoolleerlingen. Het doel van dit praktijkonderzoek is het stimuleren van het zelfstandig werken van alle leerlingen in de groepen 1/2 tot en met 6 tijdens alle vakken. Dit onderzoeksverslag beschrijft het doel in het onderzoek, namelijk het aanreiken van handvatten, in de vorm van leerkrachtvaardigheden en onderwijsleermiddelen, die de leerkrachten kunnen inzetten om het zelfstandig werken van leerlingen stap voor stap te stimuleren binnen het reken-wiskundeonderwijs in de groepen 1/2 tot en met 6. De centrale vraagstelling waar dit praktijkonderzoek zich op richt, luidt als volgt:

‘Welke leerkrachtvaardigheden en onderwijsleermiddelen stimuleren het zelfstandig werken van leerlingen in de middenbouw, groep 1/2 tot en met 6, tijdens de rekenlessen?’

Aan de hand van vooronderzoek is de huidige situatie op de school, wat het zelfstandig werken betreft, in beeld gebracht. Hiervoor zijn de schooldocumenten geraadpleegd en zijn de leerkrachten benaderd aan de hand van een vragenlijst. De informatie uit deze instrumenten heeft bijgedragen aan het opstellen van de handelingsverlegenheid: de leerkrachten ervaren geen doorgaande lijn wat het stimuleren van het zelfstandig werken van de leerlingen betreft.

Allereerst is er aan de hand van literatuur onderzoek gedaan naar het belang van zelfstandigheid binnen de maatschappij, naar wat zelfstandig werken inhoudt, welke voorwaarden er gelden en in welke vormen zelfstandig werken voorkomt binnen het basisonderwijs. Uit vooronderzoek en literatuuronderzoek is gebleken dat zelfstandig werken het zonder directe hulp van de leerkracht aanpakken van taken en oplossen van problemen inhoudt. Om hiertoe in staat te zijn, hebben zowel leerkrachten als leerlingen vaardigheden nodig die getypeerd kunnen worden als leerkrachtvaardigheden, leerlingvaardigheden en onderwijsleermiddelen.

Om de mogelijkheden tot het opzetten van een doorgaande lijn voor zelfstandig werken te achterhalen, is aan de leerkrachten een vragenlijst voorgelegd en zijn leerlingen geïnterviewd. Met de vragenlijst is achterhaald welke leerkrachtvaardigheden en onderwijsleermiddelen al wel en nog niet structureel worden ingezet. Met de interviews is achterhaald hoe leerlingen het inzetten van leerkrachtvaardigheden en onderwijsleermiddelen ervaren en waar zij behoefte aan hebben om nog beter zelfstandig te werken.

De resultaten uit de vragenlijsten en interviews zijn met elkaar vergeleken waaruit geconcludeerd kan worden dat er op de school nog geen doorgaande lijn bestaat wat het zelfstandig werken van leerlingen betreft. Deze kan behaald kan worden door het schoolbreed inzetten van dezelfde leerkrachtvaardigheden en onderwijsleermiddelen. Ook kunnen de doelen vanuit de cursus *Gedrag is een vak* (leerlijn *Leren leren*) in alle groepen worden ingezet waarmee aan schoolbrede afspraken tegemoet wordt gekomen.

Hoofdstuk 2: Inleiding

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk is de context van de school beschreven waar dit praktijkonderzoek is uitgevoerd en welke handelingsverlegenheid hierbinnen centraal staat. Daarna volgt een toelichting over het doel *van* en *in* dit praktijkonderzoek en is beschreven welke probleemstelling centraal staat waaruit de onderzoek- en deelvragen voortkomen. Tenslotte volgt de opbouw van dit onderzoeksverslag.

2.2 De context van de school

De school is een reguliere protestants-christelijke basisschool. De Onderwijsinspectie heeft de kwaliteit van het onderwijs met een voldoende beoordeeld, wat inhoudt dat er geen aanwijzingen zijn voor belangrijke tekortkomingen in de kwaliteit van het onderwijs en dat de school onder basistoezicht valt (Onderwijsinspectie, z.j.). Aan de school zijn ongeveer 30 leerkrachten verbonden en volgen ruim 400 leerlingen verdeeld over 16 à 17 leerstofjaarklassen onderwijs. De populatie bestaat uit voornamelijk leerlingen van Nederlandse afkomst.

2.3 Huidige situatie

In de schoolgids staat 'het stimuleren van de zelfstandigheid en de eigen verantwoordelijkheid van het leerling' centraal als kernkwaliteit. Volgens de leerkrachten kan het zelfstandig werken in alle groepen naar een hoger niveau worden gebracht. In de kleutergroepen wordt gewerkt met een planbord waarmee leerlingen plannen wanneer ze welke taken uitvoeren. Dit planbord wordt in de hogere groepen minder of niet gehanteerd. Leerkrachten in de midden- en bovenbouw hanteren de vragenkaartjes, de stemvolumekaart, de weektaak, het circuit en Kanjertraining om zelfstandigheid van leerlingen te stimuleren. Een deel van de leerkrachten merkt dat het zelfstandig werken niet optimaal verloopt, omdat leerlingen niet in staat zijn zelfstandig, zonder directe hulp van de leerkracht, aan een taak te werken. Leerkrachten ervaren dat leerlingen hulp lang afwachten en daardoor niet zelfstandig verder werken, waardoor de effectieve leertijd niet optimaal wordt benut. Deze situatie doet zich voornamelijk voor tijdens rekenlessen.

Het merendeel van de leerkrachten denkt bij het stimuleren van zelfstandig werken van leerlingen gebaat te zijn bij een handreiking van leerkrachtvaardigheden en onderwijsleermiddelen dat binnen het onderwijs ingezet kan worden. Hierbij moet een doorgaande lijn binnen de school worden getrokken, zodat het voor alle leerkrachten binnen alle jaargroepen duidelijk is hoe het zelfstandig werken adequaat gestimuleerd kan worden.

2.4 Beschrijving handelingsverlegenheid

Harinck beschrijft dat er vooronderzoek gedaan moet worden om een vruchtbare onderzoeksvraag te kunnen formuleren en beschrijft dat het van belang is na te gaan wat het onderwerp oproept bij verschillende betrokken partijen (2013, p. 53). Wanneer dit duidelijk in beeld is, kan het specifieke probleem of de specifieke vraagstelling worden geformuleerd (2013, p. 54). Om specifiek in beeld te krijgen waar de leerkrachten behoefte aan hebben, is er een vragenlijst afgenomen waarna onderstaande handelingsverlegenheid naar voren is gekomen. De uitwerkingen van de vragenlijst zijn in bijlage 1 weergegeven. De tabel hieronder geeft daarvan een samenvatting weer:

Onderdeel vragenlijst	Bevinding
Inhoud	• Omgaan met uitgestelde aandacht • Leren werken zonder directe hulp van de leerkracht
Vakgebied	Rekenen-wiskunde onderwijs
Doel	Verhogen van effectieve leertijd
Te behalen	Doorgaande lijn
Behoefte leerkrachten	Concreet stappenplan, achtergrondkennis

Het team wil zich richten op het stimuleren van zelfstandigheid van leerlingen binnen reken-wiskunde onderwijs als hoofdvak waaruit kan worden voortgebouwd naar andere vakgebieden. In de vragenlijst is te lezen dat leerkrachten in de middenbouw merken dat de zelfstandigheid van leerlingen lijkt te dalen vanaf groep 3. Zij denken dat dit komt doordat na het planbord geen adequaat hulpmiddel wordt gehanteerd. Om deze reden richt dit praktijkonderzoek zich op zelfstandigheid binnen de groepen 1/2 tot en met 6. Hiermee kan het duidelijkst naar een doorgaande lijn gestreefd worden.

2.5 Doelstelling in het onderzoek

De doelstelling in dit praktijkonderzoek is het aanreiken van handvatten, in de vorm van leerkrachtvaardigheden en onderwijsleermiddelen, die de leerkrachten kunnen inzetten om het zelfstandig werken van leerlingen stap voor stap te stimuleren binnen het reken-wiskunde onderwijs in de groepen 1/2 tot en met 6 (Machielsen & Sar, 2016, p. 16).

2.6 Doelstelling van het onderzoek

De praktische relevantie van dit praktijkonderzoek is het stimuleren van het zelfstandig werken van alle leerlingen in de groepen 1/2 tot en met 6 tijdens alle vakken.

2.7 Centrale vraagstelling

De centrale vraagstelling in dit praktijkonderzoek luidt als volgt:

‘Welke leerkrachtvaardigheden en onderwijsleermiddelen stimuleren het zelfstandig werken van leerlingen in de middenbouw, groep 1/2 tot en met 6, tijdens de rekenlessen?’

2.8 Onderzoek- en deelvragen

In de hiervoor beschreven centrale vraagstelling komen kernbegrippen naar voren, waarmee onderstaande onderzoek- en deelvragen zijn opgesteld.

Onderzoeksvraag 1

Welke vormen van zelfstandig werken van leerlingen zijn in de onder- en middenbouw toepasbaar?

Deelvragen:

- Wat verstaat de theorie onder zelfstandig werken?
- Wat verstaan de leerkrachten onder zelfstandig werken?
- Welke vormen van zelfstandig werken passen de leerkrachten nu toe?
- Welke vormen van zelfstandig werken zouden de leerkrachten willen toepassen?

Onderzoeksvraag 2

Met welke *leerkrachtvaardigheden* kunnen leerkrachten het zelfstandig werken van leerlingen in de onder- en middenbouw stimuleren?

Deelvragen:

- a) Welke leerkrachtvaardigheden reikt de theorie aan om het zelfstandig werken van leerlingen te stimuleren?
- b) Welke leerkrachtvaardigheden zetten de leerkrachten concreet in om het zelfstandig werken te stimuleren?

Onderzoeksvraag 3

Bevordert de inzet van *onderwijsleermiddelen* het zelfstandig werken van leerlingen in de onder- en middenbouw?

Deelvragen:

- a) Welke onderwijsleermiddelen voor het stimuleren van zelfstandig werken reikt de literatuur aan?
- b) Welke onderwijsleermiddelen zetten de leerkrachten in de middenbouw concreet in om het zelfstandig werken van leerlingen te stimuleren?
- c) Welke onderwijsleermiddelen hebben volgens de leerlingen een positief effect op het zelfstandig werken?

2.9 Opbouw onderzoeksverslag

Achtereenvolgens treft u na dit hoofdstuk het theoretisch kader aan waarin de kernbegrippen uit de onderzoeksvragen met behulp van literatuur worden geoperationaliseerd. Het derde hoofdstuk betreft de methode waarin wordt beschreven welke participanten en onderzoeksinstrumenten zijn ingezet en het beschrijft de procedure en analyse van het praktijkonderzoek. In het vierde hoofdstuk worden de resultaten van het praktijkonderzoek beschreven. In hoofdstuk vijf staan de conclusie en discussie centraal waarin aanbevelingen worden gedaan voor de praktijk en vervolgonderzoek. Daarna volgen de literatuurlijst en bijlagen.

Hoofdstuk 3: Theoretisch kader

3.1 Inleiding

Dit hoofdstuk staat in het teken van literatuuronderzoek naar de kernbegrippen die blijken uit de onderzoek- en deelvragen. Als eerste wordt gekeken naar de plaats van zelfstandigheid binnen onze maatschappij waarna wordt ingezoomd op zelfstandigheid van leerlingen binnen het basisonderwijs.

3.2 Een leven lang leren

De quote ‘Leven lang leren’ is bekend in de maatschappij; het leren stopt niet wanneer leerlingen van school gaan. De Europese Commissie daagt mensen uit levenslang te blijven leren. Om dit gedurende het leven te kunnen blijven doen, moeten op alle leeftijden competenties worden opgedaan. In Nederland ligt de nadruk van ‘Leven lang leren’ op volwassenen, maar Scheeren en Van Dijk beschrijven dat het al begint binnen het primair onderwijs waarin de basis voor de maatschappij wordt gelegd (2011, p. 4). Volgens Scheeren en Van Dijk moeten leerlingen leren om zowel individueel als in groepen het eigen leerproces te organiseren. Hierbij hoort het vermogen obstakels te overwinnen om met succes te leren (2011, p. 8). Zelfstandigheid is hierin een grote peiler die vanaf het primair onderwijs wordt gestimuleerd om leerlingen voor te bereiden op de maatschappij waarin zij zelfstandig functionerende mensen kunnen worden. Kortom: de basisschool speelt een rol in het aanleren van zelfstandigheid.

3.3 Definities van zelfstandigheid binnen het primair onderwijs

Binnen het primair onderwijs worden verschillende definities gehanteerd voor zelfstandigheid. Een veelvoorkomend begrip is ‘zelfstandig werken’. Van zelfstandig werken is sprake wanneer leerlingen een gedeelte van een les verwerkingsactiviteiten doen. Vaak gaat hier een instructiemoment door de leerkracht aan vooraf. Het gaat er bij zelfstandig werken om dat leerlingen tijdens een of enkele lesfasen zonder directe betrokkenheid van de leerkracht aan het werk gaan. Zelfstandig werken kan ook in samenwerking voorkomen (Cöp, 2014).

Bovenstaande bevinding van Cöp wordt bevestigd door Eijkeren (2015): ‘Zelfstandig werken is dat leerlingen zonder begeleiding spelen of werken. Komen ze problemen tegen, dan proberen zij die zelf of met hulp van een groepsgenoot op te lossen.’ Mynard en Sorflaten (2002) geven een beschrijving die hierbij aansluit. Zij beschrijven dat leerlingen die zelfstandig werken zelf leren nadenken in plaats van dat leerkrachten dit voor hen doen. Hierdoor krijgen leerlingen meer verantwoordelijkheid en door dit leerproces maken leerlingen betekenissen met de buitenwereld waarin ze dit nodig gaan hebben: ‘Learners are involved in their own learning process.’ Drs. Visser beschrijft dat zelfstandig werken is verbonden aan opdrachten die door de leerkracht of leerlingen zelf zijn gekozen (1997). Het doel van zelfstandig werken is dat leerlingen zonder directe begeleiding aan deze opdrachten werken (1997).

Uit bijlage 1 blijkt dat de definities volgens de leerkrachten overeenkomen met bovengenoemde definities. De definities van de leerkrachten zijn als volgt samen te vatten: zelfstandig werken houdt in dat leerlingen individueel of samenwerkend kunnen omgaan met uitgestelde aandacht en zonder directe hulp van de leerkracht problemen kunnen oplossen binnen een taak.

3.4 Voorwaarden voor zelfstandig werken

Simon en Zuylen beschrijven leervaardigheden en –houdingen waar leerlingen over moeten beschikken om zelfstandig te kunnen werken. Voor individueel zelfstandig werken beschrijven zij de leervaardigheden: goed lezen van opdrachten, luisteren en plannen. Ook beschrijven zij leerhoudingen die de leerlingen hierbij moeten aannemen: geconcentreerd achter elkaar doorwerken, op tijd om hulp vragen en het uitstellen van de hulpvraag. Ditzelfde beschrijven zij voor samenwerkend zelfstandig werken: zijn het maken van een taakverdeling en groepsplanning, leidinggeven, geleid worden en geconcentreerd blijven werken (z.j., p. 11).

Bij het inzetten van nieuwe werkvormen is oefening nodig zodat leerlingen leren wat de ‘do’s’ en ‘don’ts’ zijn. Ditzelfde geldt voor zelfstandig werken. Förrer en Schouten (2009) beschrijven dat er verschillende eigenschappen zijn waar leerkrachten zich op moeten focussen wanneer zij leerlingen willen aanzetten tot zelfstandig werken. Dit zijn tevens eigenschappen die leerlingen onder de knie moeten hebben voordat ze tot zelfstandig werken kunnen komen:

1. De leerlingen zijn op de hoogte van de betekenis en inhoud van zelfstandig werken.
2. De leerlingen zijn gemotiveerd om zelfstandig te denken en te werken.
3. De leerlingen weten wat uitgestelde aandacht is en kunnen hiermee omgaan.
4. De leerlingen zijn op de hoogte van geldende regels en routines tijdens zelfstandig werken en zijn in staat zich hieraan te houden.
5. De leerlingen zijn in staat eigen werk in te plannen.
6. De leerlingen zijn in staat eigen werk te controleren en te registreren.
7. De leerlingen zijn in staat oplossingsgericht te werken wat inhoudt dat ze zonder directe hulp van de leerkracht problemen kunnen oplossen (Dawson & Guare, 2010, p. 116).
8. De leerlingen zijn op de hoogte van manieren waarop ze elkaar kunnen ondersteunen en helpen.
9. De leerlingen zijn in staat samenwerkend te leren.

3.5 Leerkrachtvaardigheden voor het stimuleren van zelfstandigheid

Ieder leerling leert op zijn of haar eigen manier. Het is voor leerkrachten een hele klus om hierbij aan te sluiten. Dit is ook een reden waarom er geen kant en klare methode bestaat die leerkrachten helpt het zelfstandig werken te stimuleren (Bijl, Van der Veer & Micklinghoff, 2013, p. 5). Er bestaan verschillende vaardigheden die leerkrachten in de praktijk kunnen brengen om het zelfstandig werken te stimuleren. Vanwege de hoeveelheid zijn deze weergegeven in bijlage 2.

3.6 Samenwerking als win-win-situatie binnen zelfstandig werken

Uit eerder beschreven definities komt naar voren dat zelfstandig werken ook binnen samenwerking voorkomt. Binnen samenwerking kunnen leerlingen elkaar aanvullen, waardoor ze beter zijn in het oplossen van problemen. Vugt beschrijft dat leerlingen bij samenwerkend leren samen aan leerinhouden (een proces) of een product werken waarin ze zowel verantwoordelijk zijn voor hun eigen leren als voor het leren van een ander (2002). Voor samenwerkend leren zijn vijf kenmerken te onderscheiden die bijdragen aan effectieve samenwerking (Jansen & Bosch, 2004):

1. *Positieve wederzijdse afhankelijkheid* wat inhoudt dat leerlingen elkaar nodig hebben om de opdracht te kunnen maken.

2. *Individuele verantwoordelijkheid* wat inhoudt dat iedere leerling verantwoordelijk is voor zijn of haar eigen taak binnen de groep.
3. *Directe interactie* wat inhoudt dat de leerlingen onderling moeten overleggen om samen de opdracht te kunnen maken.
4. *Samenwerkingsvaardigheden* die zich naast het inhoudelijke doel ook op het sociale doel van samenwerking richten.
5. *Evaluatie* waardoor de leerlingen zich bewust worden van punten die goed verliepen en aandachtspunten voor het vervolg.

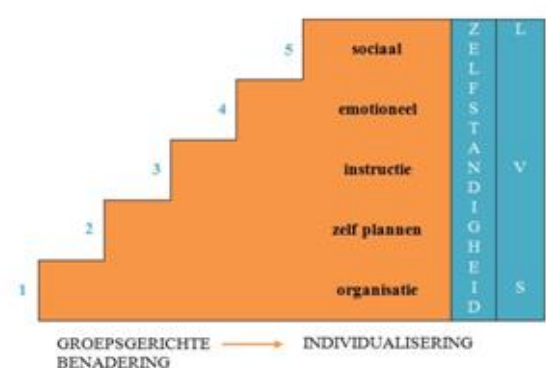
3.7 Onderwijsleermiddelen voor het stimuleren van zelfstandigheid

Binnen het primair onderwijs zijn onderwijsleermiddelen beschikbaar die de zelfstandigheid van leerlingen stimuleren. Aan de leerkrachten is de volgende vraag voorgelegd: 'Wat doe(t) u/je concreet om het zelfstandig werken van leerlingen te stimuleren?' Hier zijn onderstaande bevindingen in de vorm van onderwijsmiddelen uit voortgekomen die in bijlage 3 worden toegelicht:

- Vragenkaartje
- Weektaak en dagtaak
- Stoplicht
- Tafelscherm
- Kanjertraining voor het zelfstandig voorkomen en oplossen van conflicten
- Planbord en circuitvorm

3.8 Inzetbare modellen naar aanleiding van zelfstandig werken van leerlingen

Binnen de literatuur wordt het GIP-model aangereikt dat is ontworpen om zelfstandigheid van leerlingen te stimuleren. Dit model biedt mogelijk kansen voor de leerkrachten en leerlingen. De afkorting GIP staat voor Groeps- en Individueel gericht Pedagogisch en didactisch handelen. Volgens Stichting Leerplanontwikkeling kan dit model van jongs af aan worden aangeleerd en het doel van het model is het bevorderen van zelfstandigheid en de opbouw van zelfplanning wat nauw aansluit bij de handelingsverlegenheid van leerkrachten (Visser-Meijman, 1997). Het model wordt op scholen gebruikt om differentiatie binnen de klas mogelijk te maken, zodat leerlingen begeleiding op maat ontvangen. Leerlingen die op dat moment geen begeleiding van de leerkracht ontvangen, mogen deze ook niet storen wanneer hij of zij begeleiding aan andere leerlingen biedt. Het model is erop gericht leerlingen stap voor stap zelfstandiger te maken en realiseert dit aan de hand van vijf thema's (Visser-Meijman, 1997, P. 5-6):

Het GIP-model (Visser-Meijman, 1997, p. 6)

1. Organisatie
2. Zelfstandigheid
3. De kwaliteit van instructie
4. Emotionele ontwikkeling

5. Samenwerken

Het GIP-model wordt nauwelijks meer ingezet binnen het huidige onderwijs, omdat het is gedateerd. Op de school heeft een van de leerkrachten het Expliciete Directe Instructiemodel (EDI) als handvat aangereikt waarin kenmerken van het GIP zijn terug te vinden. Een les volgens het EDI-model is zodanig ingericht, dat alle leerlingen aan het eind van de les in staat zijn om de leerstof zelfstandig verder in te oefenen. De leerlingen moeten succeservaringen opdoen tijdens de zelfstandige verwerking (2015, p. 178). Hollingsworth en Ybarra (2015, p. 178) definiëren zelfstandig werken overeenkomstig de definities van leerkrachten die uit het vooronderzoek zijn gebleken:

‘Zelfstandig verwerken is het maken van de opdrachten zonder de hulp van de leerkracht. Dit kunnen opdrachten zijn die de leerlingen direct na de instructie en begeleiding inoefening maken, dus in dezelfde les. Maar het kunnen ook opdrachten zijn die ze later op de dag moeten maken, bijvoorbeeld tijdens taaktijd of als huiswerk. Ook het samenwerken in kleine groepjes zonder hulp van de leerkracht is een vorm van zelfstandig verwerken.’

Hollingsworth en Ybarra (2015, p. 180) beschrijven dat zelfstandig werken voor sommige leerlingen lastig kan zijn door gedrag, concentratie of motivatie, maar stellen dat het zelfstandig werken van leerlingen pas goed tot uiting komt wanneer leerlingen daadwerkelijk in staat zijn de verwerking goed uit te kunnen voeren (2015, p. 180). Deze overeenkomende definitie toont dat het EDI-model inzetbaar is binnen dit praktijkonderzoek naar het stimuleren van zelfstandig werken van leerlingen.

Naast het Expliciete Directe Instructiemodel hebben Machielsen en Van der Sar de leerlijn *Leren leren* opgezet waarmee het omgaan met uitgestelde aandacht en zelfstandig werken van leerlingen naar hoger niveau wordt gebracht. Uit de eerdere beschrijving van het GIP-model blijkt dat deze met de leerlijn overeenkomt. De leerlijn richt zich op het aanleren van gedrag aan leerlingen volgens het 4D-model: Data – Duiden – Doelen – Doen (Machielsen & Sar, 2016, p. 8). Deze leerlijn is opgedeeld in vijf categorieën waarvan uitgestelde aandacht, om hulp vragen en zelfstandig (door)werken deel uitmaken waarbij de moeilijkheid stap voor stap wordt verhoogd en wordt aangesloten bij de ontwikkeling van leerlingen (2016, p. 13). Een paar leerkrachten uit de onderbouw heeft een cursus gevolgd waarbij deze leerlijn is aangeboden. De leerkrachten zijn begonnen met het in de praktijk inzetten van de leerlijn; dit betreft beide groepen 4. Het feit dat de leerlijn zich richt op de groepen 1 tot en met 8 geeft aan dat deze bruikbaar kan zijn voor het opzetten van een doorgaande lijn binnen het zelfstandig werken van leerlingen.

3.9 Samenvatting theoretisch kader

Samenvattend is zelfstandig werken van leerlingen te definiëren als 'het zonder de directe hulp van de leerkracht aanpakken van taken en oplossen van problemen'. Er zijn verschillende onderwijsleermiddelen, leerkrachtvaardigheden en leerlingvaardigheden die bijdragen aan het stimuleren van deze zelfstandige houding. Ook bieden het Expliciete Directe Instructiemodel en de cursus *Gedrag is een vak* (leerlijn *Leren leren*) praktische handvaten waarmee het zelfstandig werken van leerlingen in de groepen 1/2 tot en met 6 gestimuleerd kan worden. Deze conclusies uit het literatuuronderzoek zullen worden ingezet binnen het praktijkonderzoek, omdat hiermee een opzet kan worden gemaakt tot een doorgaande lijn binnen het zelfstandig werken van leerlingen.

Hoofdstuk 4: Methode

4.1 Inleiding

Harinck beschrijft verschillende soorten praktijkonderzoek waarvan de programma-evaluatie deel uitmaakt en is gericht op het meso-niveau: klas- of schoolniveau (2009, p. 102). De programma-evaluatie is gericht op het via onderzoek beoordelen van kwaliteit van lopende

projecten of programma's dat ook kan worden gebruikt bij het ontwikkelen of invoeren van een nieuw programma (Harinck, 2009, p. 101). Uit de centrale vraagstelling en onderzoek- en deelvragen komt naar voren dat moet worden nagegaan in hoeverre de huidige ingezette leerkrachtvaardigheden en onderwijsleermiddelen bijdragen aan het stimuleren van het zelfstandig werken van leerlingen. Daarnaast kan worden gekeken welke stappen er nog nodig zijn om hierbinnen een doorgaande lijn op te kunnen zetten, wat aansluit bij het opzetten van een nieuw programma. In de volgende paragrafen wordt respectievelijk toegelicht welke keuzes er zijn gemaakt met betrekking tot de participanten, onderzoeksinstrumenten, procedure en analyse.

4.2 Participanten

In gesprek met de intern begeleider van de bovenbouw is in overleg kortgesloten welke personen bruikbare informatie kunnen leveren voor het praktijkonderzoek.

Personen

Leerkrachten

Uit de handelingsverlegenheid blijkt dat leerkrachten graag een doorgaande lijn zien van groep 1/2 tot en met 6 met betrekking tot het stimuleren van de zelfstandigheid van leerlingen. Om het ontwerponderzoek in gang te kunnen zetten, is het van belang na te gaan of de huidige werkwijze voor het stimuleren van de zelfstandigheid van leerlingen tot het beoogde effect leidt. Uit de vragenlijsten aan leerkrachten is naar voren gekomen dat leerkrachten met oog op dit effect verschillende (onderwijsleer)middelen inzetten. Om erachter te komen of met deze (onderwijsleer)middelen het beoogde effect wordt behaald, zijn de ervaringen van leerkrachten bruikbaar. De groepen 1/2 tot en met 6 tellen ruim tien leerkrachten die binnen dit praktijkonderzoek benaderd zullen worden. Om een zo volledig mogelijk beeld van de school te krijgen, worden de leerkrachten uit de groepen 7 en 8 ook benaderd voor het invullen van een vragenlijst. Deze resultaten zullen ook in dit onderzoeksverslag worden opgenomen en zo nodig worden meegenomen in de conclusie en discussie in het zesde hoofdstuk. De leerkrachten van groep 1/2 tot en met 6 bedekken een groot deel van alle leerkrachten; vandaar dat deze onderzoeksgroep representatief is voor de gehele leerkrachtpopulatie (Harinck, 2015, p. 119).

Leerlingen

Uit het literatuuronderzoek is gebleken dat leerlingen over verschillende leervaardigheden en –houdingen moeten beschikken om zelfstandig te kunnen werken (Simon & Zuylen, z.j., p. 11). Om deze reden is het van belang erachter te komen wat zelfstandig werken volgens leerlingen inhoudt en wat er volgens hen nodig is om dit op een juiste manier te kunnen doen. Dit praktijkonderzoek richt zich op groepen 1/2 tot en met 6; totaal zijn dit 13 klassen. Uit praktische redenen is ervoor gekozen niet alle leerlingen van deze groepen actief bij het praktijkonderzoek te betrekken (Harinck, 2015, p. 119). De leerlingen uit groep 1/2 zullen te jong zijn om antwoord te kunnen geven op wat zelfstandig werken volgens hen inhoudt. Om deze reden wordt bij het verzamelen van informatie vanuit leerlingen vooral gericht op de groepen 3 tot en met 6. Uit iedere groep zullen twee leerlingen, een jongen en een meisje, benaderd worden. Omdat iedere groep twee keer voorkomt, betreft dit ongeveer 16 leerlingen.

Objecten

De klas(inrichting)

De inrichting van een klas is van belang voor het stimuleren van zelfstandigheid van leerlingen. De klas(inrichting) krijgt een plaats in de beschrijving die Myron geeft over kenmerken waar leerlingen over moeten beschikken om in samenwerking zelfstandig te kunnen leren (2012, p. 16). Deze kenmerken komen overeen met de vaardigheden voor zelfstandig leren volgens Förrer en Schouten die in het literatuuronderzoek zijn weergegeven (2009). De intern begeleider van de bovenbouw geeft ook aan dat de inrichting van een klas van belang is voor zelfstandig werken. Vandaar dat dit object als participant wordt gebruikt binnen dit praktijkonderzoek.

Onderwijsleermiddelen

Uit de vragenlijsten aan leerkrachten blijkt dat er verschillende onderwijsleermiddelen worden ingezet waarvan wordt gehoopt dat ze zelfstandigheid van leerlingen stimuleren; onder andere de vragenkaartjes en het stoplicht. De intern begeleider van de bovenbouw geeft aan dat het Expliciete Directe Instructiemodel naast het GIP-model vanuit het literatuuronderzoek handvatten kan bieden voor het stimuleren van zelfstandigheid van leerlingen. Uit de beschrijving van Kerpel blijkt dat zelfstandigheid van leerlingen een plaats krijgt binnen de opbouw van dit lesmodel (2015). Tijdens de fase ‘begeleide inoefening’ verschuift de verantwoordelijkheid van de leerkracht naar de leerlingen: de leerkracht doet het voor, de leerkracht en de leerlingen doen het samen, de leerling doet het zelf (Hollingsworth & Ybarra, 2015). De lesafsluiting vindt voorafgaand aan de zelfstandige verwerking plaats; de leerkracht zet met dit lesmodel leerlingen pas zelfstandig aan het werk wanneer hij of zij zeker weet dat de leerlingen het lesdoel beheersen (Kerpel, 2015). Passend bij het ontwerponderzoek wordt binnen dit praktijkonderzoek nagegaan in hoeverre deze (al gehanteerde) onderwijsleermiddelen tegemoet komen aan het beoogde doel, namelijk het stimuleren van de zelfstandigheid van leerlingen en wordt gekeken of het Expliciete Directe Instructiemodel en/of de leerlijn *Leren leren* hierbinnen nieuwe handvatten kan of kunnen bieden.

Documenten

Organisatie instructies en werkvormen

De manier waarop leerkrachten de instructies en werkvormen organiseren, kan bepalend zijn voor de mate waarop het zelfstandig werken van leerlingen wordt gestimuleerd. Vandaar dat binnen dit praktijkonderzoek wordt gekeken hoe leerkrachten dit momenteel doen en wat er eventueel voor aanpassingen nodig zijn om het zelfstandig werken van leerlingen tot een hoger niveau te krijgen.

Handelingsgericht werken (HGW)

Zelfstandig werken komt terug binnen handelingsgericht werken. De variatie van de instructie en de leertijd is van belang voor de duur van zelfstandig werken (Pameijer, Beukering & De Lange, 2009, p. 63). Ook de houding en vaardigheden van leerkracht spelen een rol (Pameijer e.a., 2009, p. 63-64):

‘Echter, zelfstandig werken ontstaat bij de meeste leerlingen niet vanzelf. Die hebben daar gerichte ondersteuning bij nodig. Ze moeten niet alleen leren *dat* ze hun werk kunnen plannen, maar ook *hoe* dat kan. (...) Zorgvuldige begeleiding is daarbij van belang. Het is een leerproces waarbij de leerkracht samen met de leerlingen stap voor

stap (via trainen) naar een concreet doel toewerkt. (...) De ontwikkeling van zelfstandigheid begint al in groep 1, in een doorgaande lijn. Zo'n opbouw geeft houvast bij wat je de leerlingen wilt leren qua zelfstandigheid en wat de implicaties daarvan voor je onderwijs zijn.'

Voor het praktijkonderzoek is het van belang te weten te komen in hoeverre de leerkrachten aan bovenstaande beschrijving voldoen. Vandaar dat handelingsgericht werken als document wordt geraadpleegd.

4.3 Onderzoeksinstrumenten

Hieronder wordt beschreven welke instrumenten en interventies zijn ingezet voor het vinden van een antwoord op de onderzoek- en deelvragen. In deze beschrijving wordt aangegeven welke deelvragen het instrument of de interventie beantwoordt.

Vragenlijsten aan leerkrachten

Onderzoeksvragen 1c, 1d, 2b en 2c hebben betrekking tot de leerkrachtvaardigheden bij het stimuleren van zelfstandigheid van leerlingen. De leerkrachten zetten al verschillende leerkrachtvaardigheden in. Vanuit de handelingsverlegenheid komt naar voren dat de leerkrachten verlangen naar een doorgaande lijn om zelfstandigheid van leerlingen te stimuleren binnen het reken-wiskunde onderwijs. Vandaar dat nagegaan moet worden welke leerkrachtvaardigheden met betrekking tot het stimuleren van zelfstandigheid van leerlingen al wel en nog niet worden ingezet binnen de school. In bijlage 4 is te zien dat de vragenlijst voor leerkrachten 15 stellingen (nooit, soms, vaak, altijd) en 7 deels gestuurde vragen bevat. Bij de deels gestuurde vragen kunnen de leerkrachten een toelichting geven, zodat iedere leerkracht de mogelijkheid heeft te antwoorden zoals hij of zij wil (Harinck, 2015, p. 127).

Interviews aan leerlingen

In onderzoeksvraag 3c staan onderwijsleermiddelen centraal die het zelfstandig werken van leerlingen stimuleren. Op de school worden momenteel verschillende onderwijsleermiddelen ingezet waarvan niet zeker is of deze schoolbreed gehanteerd worden en deze daadwerkelijk zelfstandigheid van leerlingen stimuleren. Het interview is geschikt voor het uitdiepen van informatie (Harinck, 2015, p. 137); vandaar dat tijdens een interview informatie zal worden verzameld over het zelfstandig werken in de groepen 3 tot en met 6. Binnen dit praktijkonderzoek is gekozen voor een semigestructureerd interview waarvan het onderwerp en een paar hoofdvragen van te voren zijn vastgesteld zoals in bijlage 6 is te zien (Harinck, 2015, p. 138). De volgorde van de vragen staat niet vast, maar kan afhankelijk van het gesprek van volgorde veranderen (Baarda & Goede, 2012, p. 19). Tijdens de interviews zal de nadruk liggen op het zelfstandig werken tijdens reken-wiskunde onderwijs. Het voordeel van een interview is namelijk dat de onderzoeker kan doorvragen (Harinck, 2015, p. 138). De interviews worden opgenomen en na afloop uitgewerkt om de resultaten te kunnen analyseren.

4.4 Procedure

Onderzoeksgegevens kunnen op verschillende manieren worden verzameld. De leerkrachten zullen in week 4 eenmalig benaderd worden voor het invullen van de vragenlijst om te achterhalen wat leerkrachten in de huidige situatie op school ervaren van de zelfstandigheid van leerlingen en welke onderwijsleermiddelen en leerkrachtvaardigheden zij hierbinnen

inzetten. Om dezelfde reden zullen in week 6 eenmalig leerlingen benaderd worden voor het interview. De werkwijze van het praktijkonderzoek en de aanbevelingen voor het stimuleren van het zelfstandig werken van leerlingen in groep 1 tot en met 6 zal in week 11 worden gepresenteerd aan geïnteresseerden.

4.5 Analyse

Vragenlijsten aan leerkrachten

De stellingen in de vragenlijst zijn uit te werken als kwalitatieve gegevens. Een kruistabel is een handig instrument dat inzicht geeft in verbanden tussen bepaalde antwoorden. Harinck geeft in zijn boek een voorbeeld van keuzemogelijkheden waar de vragenlijst aan leerkrachten bij aansluit (2015, p. 175). De vragenlijst aan leerkrachten betreft vragen die deels gestuurd zijn; bij een aantal vragen zijn namelijk antwoordopties gegeven. Volgens Harinck kan dit soort vragen worden uitgewerkt in een matrix waarmee de interpretatie gemakkelijker wordt gemaakt. Door orde en structuur aan de matrix toe te voegen, ontstaat een overall beeld van de resultaten (2015, p. 182). De resultaten die uit de vragenlijsten voortkomen, zullen worden geordend in wat al wel en nog niet duidelijk is en welke onderwijsleermiddelen en leerkrachtvaardigheden al wel en nog niet in de groepen worden ingezet. Hierdoor zal een beeld ontstaan van de kwaliteiten en aandachtspunten van de leerkrachten wat het stimuleren van het zelfstandig werken van leerlingen betreft.

Interviews aan leerlingen

Het interview aan leerlingen betreft vooral open vragen. Antwoorden op open vragen zijn breed in hun verscheidenheid (Harinck, 2015, p. 170). Deze weinig gestructureerde gegevens lenen zich voor kwalitatieve uitwerking wat door Harinck ook wel de geordende schoenendoos wordt genoemd (2015, p. 178). De interviews aan leerlingen zullen worden verwerkt door thema's aan te brengen in de gegeven antwoorden. In de antwoorden die leerlingen geven, zal onderscheid gemaakt worden in bijvoorbeeld 'definities van zelfstandig werken', 'middelen die nodig zijn om zelfstandig te kunnen werken' en 'voorwaarden om zelfstandig te kunnen werken' waarmee in beeld wordt gebracht wat er op school al wel en nog niet wordt gedaan met betrekking tot het stimuleren van zelfstandig werken van leerlingen.

Hoofdstuk 5: Resultaten

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de resultaten beschreven die aan de hand van de in hoofdstuk vier beschreven participanten en onderzoeksinstrumenten zijn verzameld. De uitwerking vindt objectief en feitelijk plaats waarbij wordt toegelicht wat er naar voren komt uit het dataverzamelingsproces zonder hier interpretaties of conclusies aan te verbinden. Er zal

binnen dit hoofdstuk naar de bijlagen verwezen worden waar de volledige uitwerking van de ingezette onderzoeksinstrumenten is weergegeven.

5.2 Vragenlijsten aan leerkrachten

De vragenlijsten aan de leerkrachten zijn ingezet om erachter te komen welke onderwijsleermiddelen en leerkrachtvaardigheden momenteel ingezet worden met betrekking tot het stimuleren van het zelfstandig werken van leerlingen. Hoewel de centrale vraagstelling van dit praktijkonderzoek zich richt op de groepen 1/2 tot en met 6 blijkt uit hoofdstuk vier dat de bevindingen van de leerkrachten uit de groepen 7 en 8 ook zijn meegenomen binnen het onderzoek om een zo duidelijk mogelijk beeld te kunnen vormen van de school. De vragenlijsten zijn uitgewerkt in de in bijlage 5 toegevoegde kruistabellen die laten zien wat er per klas door leerkrachten wordt gedaan om het zelfstandig werken van leerlingen te stimuleren. Hieronder wordt per groep beschreven wat er uit de kruistabellen naar voren komt (Harinck, 2015, p. 175).

De groepen 3

In de kruistabel van groep 3 is te zien dat de leerkrachten in deze groepen geen duidelijke afspraken ten aanzien van zelfstandig werken ervaren. Ditzelfde komt terug in de didactische kennis en vaardigheden waarover zij beschikken om leerlingen zelfstandig werken aan te leren. De leerkrachten in groep 3 geven aan dat zij vaak of altijd het stilteteken inzetten wanneer leerlingen zelfstandig werken. Zij hanteren vaak feedback die opbouwend van aard is en hanteren de stemvolumekaart vaak om aan te geven met welk stemvolume de leerlingen aan het werk moeten gaan. Volgens de leerkrachten in de groepen 3 is het voor de leerlingen vaak duidelijk waar, wanneer en bij wie ze om hulp kunnen vragen tijdens het zelfstandig werken. Het stoplicht, de vragenkaartjes en het planbord worden soms tot vaak ingezet. Waar het werk ingeleverd moet worden en wat een leerling kan doen wanneer hij of zij klaar is met een taak is volgens de leerkrachten duidelijk voor de leerlingen. In de groepen 3 wordt niet met een dagtaak gewerkt. De weektaak komt wel aan bod bij rekenen. Het samen met de leerlingen reflecteren op het zelfstandig werken komt soms aan bod.

De groepen 4

In de kruistabel van groep 4 is te zien dat de leerkrachten in deze groepen geen duidelijke afspraken ten aanzien van zelfstandig werken ervaren. Wel ervaren zij voldoende didactische kennis en vaardigheden om leerlingen het zelfstandig werken aan te leren. De leerkrachten in groep 4 zetten het stilteteken vaak of altijd in wanneer leerlingen zelfstandig werken. De feedback die wordt gegeven is vaak tot altijd opbouwend van aard. De stemvolumekaart wordt soms tot vaak gehanteerd. Waar, wanneer en bij wie de leerlingen om hulp kunnen vragen is volgens de leerkrachten voor de leerlingen duidelijk. Het stoplicht wordt in de groepen 4 wisselend ingezet en de vragenkaartjes altijd. Het planbord wordt nooit tot soms ingezet. De leerkrachten van groep 4 geven aan dat er vaste inleverplaatsen zijn die voor de leerlingen duidelijk zijn. In de groepen 4 wordt niet met een dagtaak gewerkt. De weektaak komt wel aan bod bij rekenen. Het samen met de leerlingen reflecteren op het zelfstandig werken komt soms tot vaak aan bod.

De groepen 5

In de kruistabel van groep 5 is te zien dat de leerkrachten in deze groepen duidelijke afspraken ten aanzien van zelfstandig werken ervaren. Ditzelfde geldt voor hun didactische kennis en vaardigheden om leerlingen het zelfstandig werken aan te leren. Het stilteteken en de

stemvolumekaart worden vaak door de leerkrachten gebruikt. De feedback is soms opbouwend van aard. De leerkrachten geven aan dat het voor de leerlingen nooit heel duidelijk is waar, wanneer en bij wie ze om hulp kunnen vragen tijdens het zelfstandig werken. Het stoplicht wordt altijd gebruikt en de vragenkaartjes vaak. De leerkrachten geven aan dat een vaste plaats voor het inleveren van werk soms duidelijk is voor de leerlingen. Het werken met een dagtaak komt soms voor, het werken met een weektaak komt iedere dag terug bij rekenen. Het samen met de leerlingen reflecteren op het zelfstandig werken komt soms voor.

De groepen 6

In de kruistabel van groep 6 is te zien dat de leerkrachten in deze groepen duidelijke afspraken ten aanzien van zelfstandig werken ervaren. Ditzelfde geldt voor de kennis en didactische vaardigheden om leerlingen het zelfstandig werken aan te leren. Het stilteteken wordt vaak door de leerkrachten ingezet en de stemvolumekaart soms. Het is voor de leerlingen duidelijk waar, wanneer en bij wie ze hulp kunnen vragen. Het stoplicht wordt in de groepen 6 nooit gehanteerd. De vragenkaartjes wel. De leerkrachten in de groepen 6 geven aan dat er een vaste inleverplaats is en dat het voor de leerlingen altijd duidelijk is wat zij kunnen doen wanneer zij klaar zijn met een bepaalde taak. De dagtaak wordt soms ingezet, de weektaak komt iedere week terug bij rekenen. Het samen met de leerlingen reflecteren op het zelfstandig werken komt soms voor.

De groepen 7

In de kruistabel van groep 7 is te zien dat de leerkrachten in deze groepen soms tot vaak duidelijke afspraken ten aanzien van zelfstandig werken ervaren. Zij zijn van mening dat ze over voldoende kennis en didactische vaardigheden beschikken om leerlingen het zelfstandig werken aan te leren. Het stilteteken en opbouwende feedback worden vaak ingezet tijdens het zelfstandig werken. In de ene groep 7 wordt de stemvolumekaart nooit ingezet en in de andere groep 7 vaak. Ook het stoplicht wordt in de ene groep 7 nooit ingezet en in de andere groep 7 altijd. De vragenkaartjes worden ook wisselend ingezet. De leerkrachten in beide groepen geven aan dat er een vaste inleverplaats is en dat duidelijk is wat er gedaan kan worden wanneer een bepaalde taak af is. De dagtaak wordt soms ingezet en de weektaak komt iedere week bij rekenen aan bod. Het samen met leerlingen reflecteren op het zelfstandig werken komt vaak voor.

De groepen 8

In de kruistabel van groep 8 is te zien dat de leerkrachten soms duidelijke afspraken ten aanzien van zelfstandig werken ervaren. Wel zijn zij van mening dat zij over voldoende didactische kennis en vaardigheden beschikken om leerlingen zelfstandig werken aan te leren. Het stilteteken wordt vaak ingezet, de stemvolumekaart soms en de vragenkaartjes nooit. In de ene groep 8 wordt nooit met het stoplicht gewerkt en de andere groep 8 doet dit altijd. De leerkrachten geven aan dat vaak tot altijd duidelijk is waar werk ingeleverd kan worden en wat er gedaan kan worden nadat een bepaalde taak af is. De dagtaak wordt soms ingezet, de weektaak wekelijks bij rekenen en het samen met de leerlingen reflecteren op het zelfstandig werken komt vaak voor.

5.3 Interviews aan leerlingen

Op 7 februari 2017 zijn interviews afgenomen bij de leerlingen om te achterhalen hoe zij het zelfstandig werken in de klas en op school ervaren, welke onderwijsleermiddelen en leerkrachtvaardigheden zij hierbij tegenkomen en wat hun behoeften en ideeën zijn. Bij het

stellen van de vragen heeft de interviewer zich vooral gericht op het reken-wiskunde onderwijs, zoals in bijlage 6 zichtbaar is, omdat het doel in dit praktijkonderzoek hierop is gebaseerd. Het plan bestond om uit de iedere groep 3 tot en met groep 6 twee leerlingen, een jongen en een meisje, te interviewen. Halverwege bracht een leerling uit de middenbouw bruikbare informatie in over de bovenbouw; vandaar dat halverwege de afname van de interviews is gekozen ook leerlingen uit de groepen 7 en 8 te interviewen. Om handvatten voor een doorgaande lijn te kunnen aanbieden, is er namelijk een zo duidelijk mogelijk beeld van de school nodig. In bijlage 7 is te zien hoe de antwoorden van de leerlingen zijn gestructureerd in thema's die volgens Harinck kunnen worden getypeerd als de geordende schoenendoos (2015, p. 178). Hieronder wordt per groep een korte beschrijving gegeven en licht de nadruk op het zelfstandig werken binnen het reken-wiskunde onderwijs.

De groepen 3

In beide groepen 3 ervaren de leerlingen het inzetten van het stoplicht en de TimeTimer tijdens het zelfstandig werken. De leerlingen van beide groepen zijn van mening dat de leerkracht duidelijk vertelt wat zij van de leerlingen verwacht tijdens het zelfstandig werken. In een van de groepen wordt door de leerkracht(en) een ketting gebruikt waaraan de leerlingen zien dat zij de leerkracht(en) op dat moment niet kunnen benaderen voor vragen. Daarnaast wordt het vragenkaartje in de ene groep vaker ingezet dan in de andere groep.

De groepen 4

In beide groepen 4 worden het stoplicht en de TimeTimer tijdens het zelfstandig werken ingezet. Daarnaast wordt er in beide groepen tijdens het zelfstandig werken een bord weergegeven waarop de doelen voor de leerlingen staan vermeld waarmee zij tot 25 minuten zelfstandig werken kunnen komen. In het zesde hoofdstuk wordt hier verder op ingegaan. De leerlingen geven aan dat in een van de groepen de stemvolumekaart minder wordt ingezet dan aan het begin van het schooljaar en dat er in andere groepen koptelefoons gebruikt kunnen worden om in stilte te kunnen werken.

De groepen 5

De leerlingen in de groepen 5 geven aan dat het stoplicht vorig jaar nog wel werd gebruikt, maar nu niet meer. Het stilteteken wordt wel gebruikt en de stemvolumekaart ook, hoewel deze aan het begin van het schooljaar vaker werd gebruikt dan nu. De vragenkaartjes zijn in de klas aanwezig, maar worden niet vaak ingezet. De TimeTimer wordt ingezet om aan de leerlingen te laten zien hoe lang er nog zelfstandig gewerkt moet worden. Het is voor de leerlingen duidelijk wat zij moeten doen wanneer de juf niet voor vragen benaderd kan worden. Daarnaast wordt er in groep 5 geregeld met de dagtaak gewerkt.

De groepen 6

De leerlingen in de groepen 6 geven aan dat het stilteteken en stemvolumekaart gebruikt worden. Het stoplicht wordt per klas wisselend ingezet en hetzelfde geldt voor de vragenkaartjes. Het is voor de leerlingen duidelijk wat ze moeten doen wanneer de leerkracht niet voor vragen benaderd kan worden. De dagtaak wordt in de ene klas meer ingezet dan in de andere groep.

De groepen 7

Het stoplicht wordt in de groepen 7 niet ingezet. De leerlingen uit een van de groepen geven aan dat er wel een stoplicht in de klas aanwezig is, maar dat deze kapot is. De stemvolumekaart wordt een beetje gebruikt en het stilteteken wordt wel ingezet. Het is voor de leerlingen duidelijk wat zij moeten doen wanneer de leerkracht niet benaderd kan worden voor vragen. De leerlingen geven aan dat dagtaken in groep 7 niet veel voorkomen; volgens hen werd dit in groep 6 wel gedaan.

De groepen 8

In een van de groepen 8 wordt het stoplicht wel ingezet en in de andere niet. Dagtaken worden in de ene groep ook meer ingezet dan in de andere. Het is voor de leerlingen van beide groepen duidelijk wat ze moeten doen wanneer de leerkracht niet voor vragen te benaderen is.

Hoofdstuk 6: Conclusie en discussie

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk volgen de conclusie en discussie van het praktijkonderzoek waarmee wordt aangesloten bij de doelstelling *in* dit praktijkonderzoek waar in hoofdstuk twee meer over is

beschreven. In de conclusie worden de resultaten geïnterpreteerd en wordt er antwoord gegeven op de centrale vraagstelling.

In de discussie wordt toegelicht welke beperkingen het onderzoek kent. Op basis van de conclusie en discussie worden aanbevelingen voor de praktijk en voor vervolgonderzoek gedaan die in het verlengde liggen van het doel *van* het praktijkonderzoek en wordt beschreven welke beperkingen dit praktijkonderzoek kent. Dit alles wordt gekoppeld aan de resultaten en onderbouwd met literatuur.

6.2 Conclusie

Vragenlijsten aan leerkrachten

Uit de vragenlijsten aan de leerkrachten komt naar voren dat de leerkrachten verschillende onderwijsleermiddelen en leerkrachtvaardigheden inzetten om het zelfstandig werken van leerlingen te stimuleren. De resultaten uit de kruistabellen zijn in bijlage 5 gestructureerd weergegeven in een schema waarin verschillen tussen de middenbouw en bovenbouw zichtbaar worden. Deze verschillen worden hieronder onderbouwd waarin duidelijk wordt welke leerkrachtvaardigheden en onderwijsleermiddelen het zelfstandig werken van leerlingen stimuleren.

- *Verschil in leerkrachtvaardigheden (tweede onderzoeksvraag)*

In het schema is te zien dat er een grens loopt tussen de middenbouw (groep 1 tot en met 4) en bovenbouw (groep 5 tot en met 8) wat de afspraken, kennis en vaardigheden voor het stimuleren van het zelfstandig werken van leerlingen betreft. Volgens de leerkrachten uit de groepen 3 en 4 zijn de afspraken ten aanzien van het zelfstandig werken van leerlingen nog onduidelijk. De leerkrachten in de groepen 3 zijn van mening dat zij onvoldoende op de hoogte zijn van didactische kennis en vaardigheden waarmee ze het zelfstandig werken van leerlingen kunnen stimuleren. De leerkrachten in de groepen 4 ervaren daarentegen wel voldoende didactische kennis en vaardigheden. Na het doen van navraag is dit verschil als volgt uit te leggen; de leerkrachten uit de groepen 4 hebben de cursus *Gedrag is een vak* gevolgd waarbij zij handvatten hebben ontvangen om het zelfstandig werken van leerlingen te stimuleren. Uit voorgaande beschrijving is te concluderen dat er geen doorgaande lijn bestaat in de afspraken, kennis en vaardigheden waarvan de leerkrachten uit de groepen 3 tot en met 8 op de hoogte zijn. Hiermee wordt de tweede onderzoeksvraag beantwoordt: om een doorgaande lijn te behalen, moeten de leerkrachten op de hoogte zijn van dezelfde afspraken, kennis en vaardigheden. Deze conclusie is te onderstrepen met de beschrijving door Machielsen en Van der Sar waarin zij aangeven dat een gezamenlijke schoolstandaard en helder geformuleerde ambities kunnen helpen ervoor te zorgen dat het team dezelfde ideeën – in dit geval over zelfstandigheid – heeft en deze hetzelfde in de praktijk brengt (2016, p. 26).

- *Verschillen in onderwijsleermiddelen (derde onderzoeksvraag)*

De leerkrachten van de groepen 3 tot en met 8 zetten verschillende onderwijsleermiddelen in om het zelfstandig werken van leerlingen te stimuleren. In het schema in bijlage 8 wordt zichtbaar dat het stilleteken van de groepen 3 tot en met 8 wordt ingezet tijdens het zelfstandig werken. Opbouwende feedback wordt in bijna alle groepen doelgericht ingezet binnen het zelfstandig werken. Binnen de inzet van onderwijsleermiddelen zijn ook verschillen zichtbaar. Zo speelt het planbord in de groepen

3 en 4 wel een rol binnen het zelfstandig werken, waarna deze vanaf de groepen 5 niet meer wordt gebruikt. In het schema wordt zichtbaar dat de stemvolumekaart vooral in de middenbouw wordt gehanteerd. In de bovenbouw is deze ook aanwezig, maar speelt deze een minder belangrijke rol. De vragenkaartjes worden in de groepen 3 en 4 structureel ingezet wat in de bovenbouw minder structureel lijkt te gebeuren. In de groepen 3 en 4 wordt het stoplicht gebruikt tijdens het zelfstandig werken, terwijl deze in de groepen 5 en 6 wisselend wordt ingezet. In de groepen 7 wordt het stoplicht niet gebruikt, terwijl deze in een van de groepen 8 wel wordt ingezet. Uit voorgaande beschrijving is te concluderen dat er geen doorgaande lijn bestaat wat het inzetten van onderwijsleermiddelen voor het stimuleren van het zelfstandig werken van leerlingen betreft. Om een doorgaande lijn te behalen, moeten de leerkrachten afspreken welke onderwijsleermiddelen binnen alle groepen ingezet moeten worden. Hiermee wordt de derde onderzoeksvraag beantwoordt: de inzet van onderwijsleermiddelen lijkt het zelfstandig werken van leerlingen wel te stimuleren, maar hierin moeten vaste afspraken worden gemaakt om deze effectief door de gehele school te laten werken.

Interviews aan leerlingen

Uit de in bijlage 7 uitgewerkte interviews blijken verschillen die overeenkomen met de verschillen uit de vragenlijsten aan de leerkrachten. Deze verschillen worden inzichtelijk in het samenvattende schema in bijlage 9. Uit de informatie die de leerlingen uit de groepen 3 hebben gegeven, blijkt dat in beide groepen het stoplicht, de TimeTimer en het schoudermaatje worden ingezet. Hiernaast worden de ketting en het vragenkaartje per groep wisselend ingezet. Ook in de groepen 4 worden het stoplicht en de TimeTimer ingezet. Uit de informatie van leerlingen uit de groepen 5 is af te leiden dat het stoplicht, zoals al blijkt uit de resultaten van de vragenlijsten, niet meer wordt ingezet. In een van de groepen 6 wordt dit soms gedaan. Hoewel het stoplicht in de groepen 7 niet wordt ingezet, wordt dit in een van de groepen 8 weer wel gedaan. Eenzelfde onregelmatigheid betreft het vragenkaartje: deze wordt in de groepen 3, 7 en 8 wel bewust ingezet, maar in de andere groepen lijkt deze te worden vergeten. Hiermee kan de eerdere conclusie worden bevestigd; er is geen doorgaande lijn wat het inzetten van onderwijsleermiddelen voor het stimuleren van het zelfstandig werken van leerlingen betreft.

6.3 Discussie

De bovenstaande antwoorden op de onderzoeksvragen geven bruikbare informatie om de centrale vraagstelling te kunnen beantwoorden in de vorm van concrete adviezen en aanbevelingen voor de praktijk en vervolgonderzoek. De centrale probleemstelling luidt als volgt:

‘Welke leerkrachtvaardigheden en onderwijsleermiddelen stimuleren het zelfstandig werken van leerlingen in de middenbouw, groep 1/2 tot en met 6, tijdens de rekenlessen?’

Concreet uitgewerkte adviezen

Het eerste advies gebaseerd op onderwijsleermiddelen

Uit het vooronderzoek en de handelingsverlegenheid komt naar voren dat de leerkrachten van de school behoefte hebben aan een doorgaande lijn binnen het zelfstandig werken van de leerlingen. Uit bovenstaande conclusie blijkt dat het voor het team een stap kan zijn om schoolbrede afspraken te maken wat het inzetten van onderwijsleermiddelen betreft; wat dus nauw aansluit bij de behoefte van de leerkrachten. Ten eerste kunnen zij kortsluiten welke onderwijsleermiddelen zij binnen de hele school willen inzetten. Ten tweede kunnen er afspraken worden gemaakt over de momenten waarop deze onderwijsleermiddelen in de groepen worden ingezet. Op deze manier kunnen de leerkrachten hun krachten bundelen en wordt er tegemoet gekomen aan het advies van Machiels en Van der Sar, namelijk het creëren van een gezamenlijke schoolstandaard wat het zelfstandig werken van de leerlingen betreft (2016, p. 26).

Het tweede advies gebaseerd op leerkrachtvaardigheden en onderwijsleermiddelen

Tijdens de uitvoering van het praktijkonderzoek is in beeld gekomen dat de school interesse heeft in de cursus *Gedrag is een vak* waarbij de leerlijn *Leren leren* handvatten biedt om de zelfstandigheid van leerlingen stap voor stap op te bouwen aan de hand van doelen. Tijdens het afnemen van de interviews aan leerlingen opperden leerlingen uit groep 7 een concreet idee dat volgens hen bijdraagt aan het stimuleren van het zelfstandig werken van leerlingen. Tijdens het interview vertelden zij dat zij het idee hebben dat extra onderwijsleermiddelen niet zoveel nut hebben; zij zijn meer gebaat bij het bord, omdat hier vaak de belangrijkste informatie op wordt geprojecteerd. Deze leerlingen zien graag dezelfde middelen in iedere groep, zodat ze niet ieder jaar aan iets nieuws hoeven te wennen. Bijlage 10 toont hiervan het bewijs. Aansluitend bij de cursus en het advies van de leerlingen is per groep een bord opgesteld met daarin de doelen en onderwijsleermiddelen voor het stimuleren van het zelfstandig werken van leerlingen. Deze kunnen door de leerkrachten in alle groepen worden ingezet. Onder het kopje 'aanbevelingen voor de praktijk' en in bijlage 11 wordt dit specifieker toegelicht.

Beperkingen van dit praktijkonderzoek

Ieder praktijkonderzoek kent beperkingen en zo ook dit praktijkonderzoek. Dit praktijkonderzoek richt zich op de groepen 1 tot en met 6. Tijdens dit praktijkonderzoek zijn vragenlijsten voorgelegd aan de leerkrachten om te achterhalen wat zij momenteel doen om het zelfstandig werken van leerlingen te stimuleren. De ingezette vragenlijst uit bijlage 4 heeft vooral betrekking op de onderwijsleermiddelen en leerkrachtvaardigheden in de groepen 3 tot en met 8. De vragenlijst is niet ingevuld door leerkrachten uit de groepen 1 en 2 en geeft daarmee geen duidelijk beeld van wat er in die groepen wordt gedaan om het zelfstandig werken van leerlingen te stimuleren. Een duidelijker beeld had verkregen kunnen worden door bijvoorbeeld tijdens speel- en/of werklessen te observeren hoe de leerkrachten het zelfstandig werken bij de leerlingen in de groepen 1 en 2 stimuleren. Door te observeren had de onderzoeker door te kijken aan deze informatie kunnen komen (Harinck, 2015, p. 147).

Tijdens dit praktijkonderzoek is ervoor gekozen de leerlingen te interviewen over het zelfstandig werken in hun groep. Omdat halverwege de interviews bleek dat leerlingen uit de middenbouw bruikbare informatie leverden over de bovenbouw, is de bovenbouw ook meegenomen binnen deze interviews. Dit draagt ertoe bij dat er een breder beeld is verkregen

dan van tevoren de bedoeling was. Vanwege de bruikbare informatie is ervoor gekozen dit toch mee te nemen binnen het praktijkonderzoek; het geeft immers een breder beeld van hoe het zelfstandig werken van leerlingen in de groepen wordt gestimuleerd. Hoewel dit voorgaande geen beperking hoeft te zijn, zijn uit de groepen 1 en 2 geen leerlingen geïnterviewd, omdat deze nog te jong zijn hier doordachte antwoorden op te geven. Dit draagt er wel toe bij dat er een minder duidelijk beeld is van de onderbouw. Dit laatste sluit bij voorgaande alinea aan en had tevens verholpen kunnen worden door het inzetten van observaties.

Vanuit de centrale vraagstelling en het doel *in* dit praktijkonderzoek wordt duidelijk dat de nadruk op het zelfstandig werken van leerlingen binnen het reken-wiskunde onderwijs ligt. Tijdens het afnemen van de interviews aan leerlingen zijn de vragen hierop afgesteld. Dit komt minder specifiek aan bod bij de vragenlijsten aan leerkrachten; vandaar dat de resultaten hiervan een breder beeld tonen dan alleen het reken-wiskunde onderwijs. Wanneer de vragenlijsten wel op het reken-wiskunde onderwijs waren gericht, had dit een betrouwbaarder beeld opgeleverd wat de procesvaliditeit betreft: wanneer de vragenlijsten wel specifiek gericht waren op het reken-wiskunde onderwijs had dit een duidelijker beeld opgeleverd binnen het gehele praktijkonderzoek (Donk & Van Lanen, 2010, p. 203).

Aanbevelingen voor de praktijk

De eerste aanbeveling

Zoals uit bovenstaande conclusie en discussie naar voren komt, kan op de school een doorgaande lijn worden opgesteld door de te hanteren onderwijsleermiddelen vast te stellen en deze door de gehele school te gebruiken. De leerlijn *Leren leren* biedt doelen aan voor uitgestelde aandacht en zelfstandig (door)werken. Deze doelen zijn samen met twee onderwijsleermiddelen, namelijk het stoplicht en de TimeTimer, opgesteld in de vorm van een bord dat in iedere groep gebruikt kan worden. De doelen sluiten per groep op elkaar aan, zodat leerlingen stap voor stap worden opgeleid tot steeds zelfstandiger werkende leerlingen. Volgens Pameijer, Beukering en De Lange sluit dit aan bij handelingsgericht werken; zelfstandig werken ontstaat bij de meeste leerlingen niet vanzelf waar het stap voor stap toewerken naar een concreet doel een positief effect op kan hebben (2009, p. 63-64). In de borden is terug te zien dat de concrete stappen en doelen op elkaar aansluiten en dus een doorgaande lijn vormen. In bijlage 11 is de opmaak van de borden weergegeven.

De tweede aanbeveling

Uit ervaringen van leerkrachten is gebleken dat het verdwijnen van het planbord in de groepen 4 ten opzichte van voorgaande groepen een reden kan zijn voor de daling in de bekwaamheid van leerlingen om zelfstandig te kunnen werken. Om het planbord als het ware terug te laten komen in de groepen 4 kan ervoor worden gekozen om een vereenvoudigde versie van de dagtaak ook in deze groepen in te voeren. Momenteel wordt de dagtaak vanaf de groepen 5 ingezet. De vereenvoudigde dagtaak kan ertoe bijdragen dat het verdwijnen van het planbord wordt opgevangen door een 'planbord op papier'. Dit onderwijsleermiddel draagt ertoe bij dat leerkrachten leerlingen de vaardigheid om te plannen aan blijven leren, waar ze in voorgaande groepen kennis mee gemaakt hebben (Damen, 2003, p. 26). In bijlage

12 is hier een voorbeeld voor te vinden dat in plaats van het planbord in de groepen 4 ingezet kan worden.

Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Dit praktijkonderzoek betreft de doelstelling *in* het onderzoek waar in hoofdstuk twee meer over is beschreven. Dit praktijkonderzoek richt zich vooral op het vakgebied rekenen-wiskunde. Om het zelfstandig werken van de leerlingen bij alle vakgebieden te stimuleren, zal specifiekere moeten worden ingezoomd op vakgebieden naast rekenen-wiskunde door bijvoorbeeld experimenten in te zetten waarmee het zelfstandig werken wordt gestimuleerd. Op deze manier kan een duidelijker beeld gevormd worden van wat er nodig is om een doorgaande lijn op te zetten waarmee het zelfstandig werken van de leerlingen tijdens alle vakken wordt gestimuleerd.

Literatuurlijst

In dit praktijkonderzoek is diverse literatuur geraadpleegd. Hieronder volgt de geraadpleegde literatuur conform de APA-richtlijnen:

In de tekst

1. Baarda, B., Goede, M. de (2007). *Basisboek Enquêteren: handleiding voor het maken van een vragenlijst en het voorbereiden en afnemen van enquêtes*. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers.
2. Baarda, B., Goede, M. de (2012). *Basisboek Interviewen: handleiding voor het voorbereiden en afnemen van interviews*. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers.
3. Baarda, B. (2014). *Dit is onderzoek! Handleiding voor kwantitatief en kwalitatief onderzoek* (2de herziene druk). Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers.
4. Bijl, H., Veer, K. van der, Micklinghoff, T. (2013). *Opbrengstgericht werken aan Leren Leren*. Utrecht: School Aan Zet.
5. Bil, M., de, & Bil, P., de (2006). *Praktijkgerichte ontwikkelingspsychologie. Van wieg tot hangplek: de ontwikkeling van 0- tot 18-jarigen* (2e herziene druk). Barneveld: Nelissen.
6. Blijswijk, R., van (2012). Over het werk van Luc Stevens: 'De behoefte aan relatie, competentie en autonomie.' Op 27 oktober 2016 ontleend aan <http://hetleerling.org/2012/11/25/over-het-werk-van-luc-stevens-de-behoefte-aan-relatie-competentie-en-autonomie/>
7. Bors, G., & Stevens, L. (2010). *De gemotiveerde leerling*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
8. Bongaars, B., & Sas, J. (2008). *Praktijkboek leerlingenzorg: omgaan met zorgleerlingen in de school*. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers.
9. Cöp, J. (2014). Even stil juf. Ik leer zelfstandig! Op 23 november 2016 ontleend aan <http://wij-leren.nl/zelfstandig-werken.php>
10. Covey, S.R. (2010). *De zeven eigenschappen van effectief leiderschap* (V. Walsmit, Trans.). Amsterdam: Uitgeverij Business Contact.
11. Damen, L.H. (2003). *Onderwijsleermiddelen ZML. Activerend onderwijs: een weg naar gedeelde sturing*. Enschede: Stichting Leerplanontwikkeling (SLO).
12. Dawson, P., & Guare, R. (2010). *Executieve functies bij leerlingen en adolescenten. Een praktische gids voor diagnostiek en interventie* (W. Scheen, Trans.). Amsterdam: Hogrefe Uitgevers BV.
13. Donk, C. van der, & Lanen, B. van (2010). *Praktijkonderzoek in de school*. Bussum: Coutinho.
14. Eijkeren, M., van (2005). *Pedagogisch-didactisch handelen*. Baarn: HB uitgevers.
15. Förrer, M., & Schouten, E. (2009). *Klassenmanagement in de basisschool. Fundament voor effectief onderwijs*. Utrecht: Edg Thuiswinkel Uitgeverij.

16. Fransen, H., & Maters, A. (2005). Klassenmanagement, zelfstandig werken cursorisch bekeken. *Praxis-bulletin 2*.
17. Giesen, D., Meertens, V., Visschers-Vis, R., & Beukenhorst, D. (2010). *Vragenlijstontwikkeling*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
18. Harinck, F. (2015). *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
19. Hollingsworth, J., & Ybarra, S. (2015). *Expliciete Directe Instructie: tips en technieken voor een goede les* (Trans. Schneider, M.). Huizen: Uitgeverij Pica.
20. Jansen, M., & Bosch, W. (2004). *Leren op de werkplek: stagehandboek voor pabo-studenten*. Baarn: HB Uitgevers.
21. Kerpel, A. (2015). Expliciete Directe Instructie. Op 4 januari 2017 ontleend aan <http://wijleren.nl/expliciete-directe-instructie-edl.php>
22. Kuipers, J.W.M. (1999). *Competenties erkennen. Een studie naar modellen en procedures voor leerwegaafhankelijke beoordeling van beroepscompetenties*. 's-Hertogenbosch: Cinop.
23. Machielsen, A., & Sar, R. van der (2016). *Gedrag is een vak: opbrengstgericht werken aan gedrag*. Rotterdam: CED-groep.
24. Mynard, J., & Sorflaten, R. (2002). Independent Learning in Your Classroom. *Appendix II*.
25. Myron, R. (2012). 'Juf, ik kan het zelf!' Hoe kan het zelfstandig werken bevorderd worden in groep 3 op de Burgemeester Amersfoordtschool te Badhoevedorp? Hoofddorp: Hogeschool Inholland.
26. Nijman, N. (2014). *Op weg naar meer zelfstandigheid door middel van de weektaak*. Amsterdam: Basisschool de WSV.
27. Onderwijsinspectie (z.j.). Basisschool Rehoboth. Op 27 oktober 2016 ontleend aan <https://zoekscholen.onderwijsinspectie.nl/zoek-en-vergelijk/sector/po/id/9172?redir>
28. Onderzoek Oberon (februari, 2013). *Opbrengstgericht werken bij kleuters*. Utrecht: Oberon.
29. Pameijer, N., Beukering, T., van, & Lange, S., de (2009). *Handelingsgericht werken: een handreiking voor het schoolteam* (5^e druk). Leuven/Den Haag: Acco.
30. Schalkers, K. (z.j.). *Leren? Dat kan ik zelf! Maar wil je even helpen? Handvatten voor schoolteams die zelfsturend leren competenties van leerlingen willen stimuleren*. 's Hertogenbosch: KPC Groep.

31. Scheeren, J., & Dijk, Marjolein, van (2011). *Een leven lang leren door leerlingen en leerkrachten in Nederland*. Den Haag: Sectorbestuur Onderwijsarbeidsmarkt (SBO).
32. Schouten, M., & Förrer, E. (2009). *Klassenmanagement in de basisschool*. Amersfoort: CPS Uitgeverij.
33. Simons, R-J., & Zuylen, J. (z.j.). *Van zelfstandig werken naar zelfverantwoordelijk leren*. Nijmegen: Katholieke Universiteit.
34. Stichting Leerplanontwikkeling (z.j.). *Leren leren*. Op 23 november 2016 ontleend aan http://www.slo.nl/speciaal/so/zml_mg/vakken/leren_leren/
35. Verschoor, R. (z.j.) *Zelfstandig werken van zelfstandig verwerken naar zelf verstandig werken*. Leeuwarden: Hogeschool Windesheim.
36. Visser-Meijman, M.E. (1997). *Groeps- en Individueel gericht Pedagogisch en didactisch handelen van de leerkracht*. Amsterdam: Gemeentelijk Pedagogisch Instituut.
37. Vugt, J. van (2002). *Coöperatief leren binnen adaptief onderwijs*. Baarn: HB Uitgevers.

Figuur

Visser-Meijman, M.E. (1997). *Groeps- en Individueel gericht Pedagogisch en didactisch handelen van de leerkracht*. Amsterdam: Gemeentelijk Pedagogisch Instituut.

Bijlagen

Hieronder volgen de ingezette en uitgewerkte onderzoeksinstrumenten waar in het onderzoeksverslag naar wordt verwezen. Tijdens de afname van de interviews zijn geluidsopnames gemaakt. Om deze reden en het toegestane aantal woorden zijn van deze interviews geen volledige uitwerkingen weergegeven.

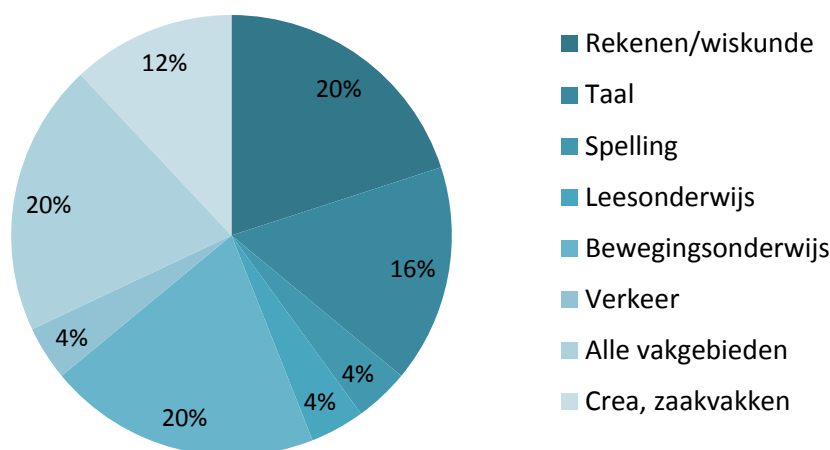
Bijlage 1: Vooronderzoek handelingsverlegenheid

Uit hoofdstuk 1 komt naar voren dat de handelingsverlegenheid door middel van vooronderzoek is opgesteld. Hiervoor is een vragenlijst aan de leerkrachten van school voorgelegd waarvan in deze bijlage de resultaten volgen.

Vraag 1: Wat houdt zelfstandig werken op school volgens u/jou in? Omschrijf dit in eigen woorden.

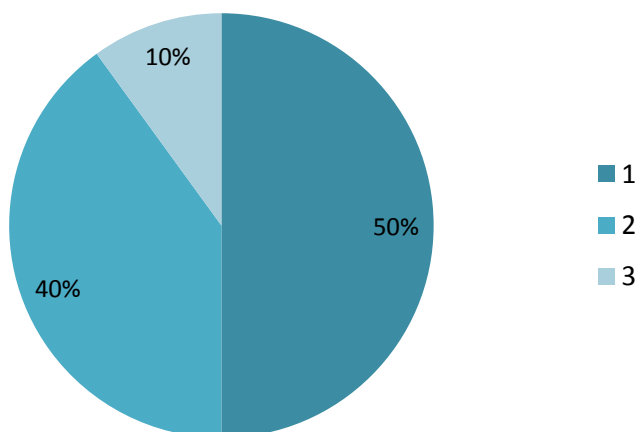
Vraag 2: Bij welke vakgebieden komt zelfstandig werken voornamelijk naar voren? Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.

Bovenstaande tabel geeft weer dat de leerkrachten zelfstandig werken voornamelijk aan de volgende vakgebieden verbinden:

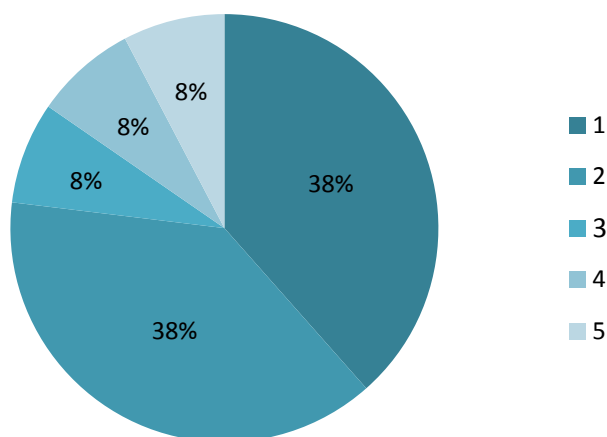
- Rekenen/wiskunde
- Bewegingsonderwijs
- Alle vakgebieden

Vraag 3: Wat is volgens u/jou het doel en/of de onderliggende gedachte van zelfstandig werken?

1. Zelfstandig werken laat de effectieve onderwijstijd toenemen. Toelichting: Wanneer leerlingen zelfstandig werken, zijn ze in staat zonder directe hulp van de leerkracht problemen op te lossen. Dit zorgt voor een toename van effectieve leertijd; leerlingen lopen namelijk minder vast in hun werk en kunnen zelfstandig verder werken
2. Zelfstandig werken biedt meer mogelijkheden tot differentiatie. Toelichting: Wanneer leerlingen zelfstandig werken, kan de leerkracht meer hulp bieden aan leerlingen die dit écht nodig hebben. Hierdoor worden de mogelijkheden tot differentiatie vergroot.
3. Beide beschrijvingen kloppen.

Vraag 4: Zijn er volgens u/jou redenen waarom het zelfstandig werken van leerlingen verbeterd kan worden?

1. Leerlingen zijn geregeld niet in staat zonder directe hulp van de leerkracht problemen op te lossen.
2. Wanneer leerlingen in hun werk vastlopen, wachten ze totdat ze hulp krijgen van de leerkracht. Terwijl de leerlingen wachten, is er geen sprake van effectieve leertijd.
3. Een leerkracht moet veel differentiatie bieden, omdat leerlingen zonder directe hulp van de leerkracht problemen niet kunnen oplossen.
4. Anders, namelijk:
Het is belangrijk dat leerlingen op elk niveau leren nadenken over wat hun doelen zijn, waarom en hoe ze deze kunnen realiseren.
5. Anders, namelijk:
Door het verbeteren van zelfstandig werken kun je beter passend onderwijs geven, zodat meer leerlingen kunnen profiteren van extra instructie (dus zowel naar boven als naar beneden differentiëren).

Vraag 5: Wat kan er volgens u/jou op het gebied van zelfstandig werken verbeterd worden? Probeer dit zo specifiek mogelijk te beschrijven (bij welk(e) vakgebied(en), op welke mogelijke manier, etc.).

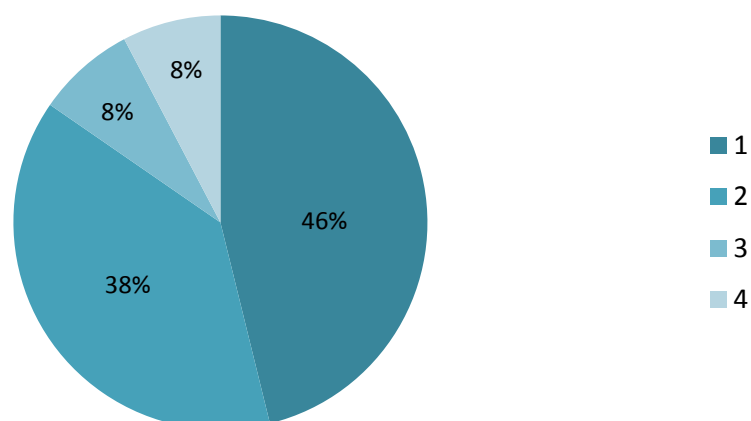
Opmerking:

Sommige van onderstaande antwoorden werden door meerdere leerkrachten gegeven. Deze zijn samengevoegd om het zo beknopt mogelijk te houden.

- Op dit gebied is nog wel veel winst te behalen denk ik. Er zijn regelmatig afspraken gemaakt op school, zoals bijvoorbeeld het gebruik van de vragenkaartjes bij rekenen, het instellen van weektaken, en dergelijke. Maar dat zakt na verloop van tijd vaak weer een beetje in of wordt zelfs helemaal niet meer gedaan. Het zou goed zijn, als dit bijvoorbeeld regelmatig evaluatiepunt zou zijn tijdens de bouwvergaderingen. Ook succeservaringen van collega's kunnen dan gedeeld worden, waardoor we ook van elkaar leren. Nu gebeurt het vooral bij vakken waar de leerlingen ook op niveau zijn ingedeeld (rekenen, lezen, taal/spelling, Engels), maar dat zou best uit te bouwen zijn naar de overige vakken. Ook bij samenwerkopdrachten bij de zaakvakken. Daar lopen sommige leerlingen nog weleens vast, omdat ze eigenlijk ook niet goed kunnen (willen) samenwerken.

- Mijn leerlingen in groep 8 zijn (op 1 leerling na) zelfstandig en verantwoordelijk voor hun eigen leerproces, ze stellen zelf doelen en reflecteren daarop. Bij rekenen en taal kunnen ze (wanneer ze aan bepaalde voorwaarden voldoen) voor we aan het blok beginnen toetsen maken en dan verder werken met een eigen lijn in een blok van vier weken. Leerlingen bepalen zelf op welke manier ze wel of niet instructie/verlengde/herhaalde instructie willen hebben. Bij zaakvakken en Engels bepalen leerlingen zelf op welk niveau ze willen werken. In de praktijk hoef ik de planning voor slechts 1 leerling in te vullen, omdat zijn IQ beneden de 80 ligt. Op sociaal gebied zijn er wekelijks wisselende groepsleiders, ook in de gymzaal. Zij zijn verantwoordelijk voor hun groepje en met hen bespreek ik knelpunten.
- Meer ogen in de klas, er zijn leerlingen die van alles gaan doen, als jij met iemand anders bezig bent.
- Meer eigenaarschap en verantwoording bij leerlingen (voor product en proces) waardoor ze wellicht meer willen en proberen en tot oplossingen komen.
- Tijdens de werkles kan, als de leerlingen allemaal aan de slag zijn, bijvoorbeeld een beer op een vaste plaats worden gezet. Zolang die er zit, mogen de leerlingen niet bij de leerkracht om hulp komen vragen. De leerkracht kan dan een kleine groep of leerling extra aandacht geven. Dit is opbouwen in tijd. Er moet een zekere rust in de groep zijn om dit te kunnen uitvoeren.
- Ik denk dat wij bij ons op school al heel goed bezig zijn met zelfstandig werken. Ik merk nu wel in groep 5 dat leerlingen nog erg afhankelijk van de leerkracht zijn en dat ze daarin nog vele stappen moeten zetten. Het is belangrijk dat in alle vakken het zelfstandig werken en denken wordt aangeboden, zodat het een goede doorgaande lijn binnen de school heeft. Bij de vakken spelling en begrijpend lezen komt het nog te weinig aanbod, hier kunnen we er nog meer gebruik van gaan maken, maar dan moeten we wel bedenken welke manieren daarvoor goed zouden kunnen werken.

Vraag 6: Waar zou u/je als leerkracht bij gebaat zijn als het gaat over het stimuleren van zelfstandig werken van leerlingen?

1. Een concreet stappenplan dat ingezet kan worden binnen het onderwijs.
2. Meer achtergrondkennis.

3. Anders, namelijk:
Ik zou graag één lijn door de school willen en als team een visie willen ontwerpen op dit gebied. Uit ervaring heb ik gezien dat kleuters erg zelfstandig kunnen zijn, maar deze zelfstandigheid in groep 3 weer diep daalt.
4. Anders, namelijk:
Zeer praktische en duidelijke informatie, zodat het weinig tijd kost om hiermee aan het werk te gaan.

Vraag 7: Wat doe(t) u/je concreet om het zelfstandig werken van leerlingen te stimuleren?

- De vragenkaartjes inzetten tijdens het zelfstandig werken (rood = vraag, groen = geen vraag).
- In de bovenbouw het inzetten van het circuit en in de onderbouw het inzetten van het planbord.
- Ik zet Kanjertraining in om zelfstandig conflicten op te lossen.
- Weektaak bij rekenen.

Bijlage 2: Leerkrachtvaardigheden voor het stimuleren van zelfstandigheid

Leerkrachtvaardigheid 1: Data duiden

Leerkrachten hebben de taak om leerlingen zo optimaal mogelijk te laten ontwikkelen. Het is van belang dat zij informatie verzamelen om erachter te komen waar een leerling zich in zijn of haar ontwikkeling bevindt en wat specifieke onderwijsbehoeften zijn. De leerkracht moet weten wat hij van leerlingen, die een bepaalde taak maken, kan verwachten en op welke vaardigheden leerlingen een beroep doen bij het uitvoeren van een taak (Bijl, Van der Veer & Micklinghoff, 2013, p. 7).

Leerkrachtvaardigheid 2: Een taak analyseren

Een leerkracht moet kennis hebben van taakkenmerken, het exacte doel van een taak kunnen bepalen, deeltaken kunnen onderscheiden en de moeilijkheid per taakkenmerk kunnen aangeven en hiermee kunnen aansluiten bij de verschillende niveaus van de leerlingen (Bijl, Van der Veer & Micklinghoff, 2013, p. 9).

Leerkrachtvaardigheid 3: Een taak aanpassen of ontwerpen

Het werkt demotiverend wanneer een leerling een taak moet maken die te moeilijk is. Daarentegen daagt een te makkelijke taak onvoldoende uit. Vandaar dat een leerkracht een taak moet kunnen aanpassen aan het niveau van leerlingen (Bijl, Van der Veer & Micklinghoff, 2013, p. 11).

Leerkrachtvaardigheid 4: Leerstofaanbod faseren

Om zelfstandigheid bij leerlingen te stimuleren, is het zinvol leerstof te faseren. Zo kan het handig zijn dat een leerkracht eerst iets voordoet, voordat de leerlingen ermee aan de slag gaan. Fasering kan ook plaatsvinden binnen de vormgeving van een taak. Hiervoor moet een leerkracht op de hoogte zijn van de verantwoordelijkheden die hij kan overdragen aan leerlingen en welke middelen hiervoor het meest geschikt zijn om een taak zo zelfstandig mogelijk te laten uitvoeren (Bijl, Van der Veer & Micklinghoff, 2013, p. 13).

Leerkrachtvaardigheid 5: Adequaet begeleiden

Leerlingen kunnen pas tot zelfstandig denken, werken en leren komen wanneer zij verantwoordelijkheden krijgen. Voor veel leerkrachten is het lastig om taken uit handen te geven, maar zij moeten leerlingen kunnen stimuleren initiatief te nemen en zelf oplossingen te bedenken voor problemen. Hierbij is het van belang dat de leerkracht zijn of haar verwachtingen duidelijk maakt en haalbare hoge verwachtingen stelt. Dit alles moet plaatsvinden in een veilige leeromgeving waarin zelfstandig werken plaats kan vinden (ruimte, materialen) en waarin fouten gemaakt mogen worden (Bijl, Van der Veer & Micklinghoff, 2013, p. 15).

Leerkrachtvaardigheid 6: Feedback geven

Feedback zegt iets over de werkwijze (het proces) of het doel (het product) dat een leerling heeft bereikt. Een leerkracht kan op ieder moment van de activiteit feedback geven. Directe feedback zorgt ervoor dat een leerling direct kan leren van fouten. Hierbij is het van belang dat er door middel van evaluatie wordt teruggeblikt op het doel van de les, het geleerde van de les, wat goed ging en wat er volgende keer anders kan (Bijl, Van der Veer & Micklinghoff, 2013, p. 17).

Volgens Damen moeten leerkrachten hulpmiddelen aan leerlingen bieden waarmee ze zelf kunnen plannen hoe ze een taak gaan aanpakken (2003, p. 25). Volgens hem is het van belang

voorkennis te activeren met behulp van vragen en opdrachten zodat leerlingen de eigen kennis en opvattingen tijdens het gehele leerproces activeren en expliciteren. Hiernaast is het van belang dat een leerkracht modelend vaardigheden overbrengt, zodat leerlingen in staat zijn deze zelfstandig toe te passen (Damen, 2003, p. 26). Leerlingen moeten hierbij niet 'in het diepe worden gegooid'; leerkrachten dienen begeleiding geleidelijk af te bouwen zodat leerlingen zekerheid krijgen in hun eigen kunnen (Damen, 2003, p. 26).

Bijlage 3: Onderwijsleermiddelen voor het stimuleren van zelfstandigheid

- *Vragenkaartje*

Tijdens het zelfstandig werken hanteren leerlingen een vraagkaartje dat aan de ene kant groen is en aan de andere kant rood. Wanneer de groene kant naar boven ligt, laat de leerling aan de leerkracht merken dat hij of zij zonder hulp verder kan. De rode kant betekent dat de leerling hulp nodig heeft. In plaats van dat leerlingen hun vinger opsteken wanneer zij een vraag hebben, moeten zij dit kaartje zichtbaar op hun tafel leggen.

- *Weektaak en dagtaak*

Op de school wordt het reken-wiskunde onderwijs gegeven aan de hand van de methode *Wereld in Getallen*. De methode biedt vanaf de tweede helft van groep 3 tot en met groep 8 een weektaak aan. Dit is een taak naast de dagelijkse lessen die de leerlingen binnen de week af moeten hebben. De taak wordt afgestemd op het niveau de leerling. De leerling mag zelf bepalen wanneer hij of zij hieraan werkt en heeft als hulpmiddel een plantabel tot zijn of haar beschikking. De grondlegging van de weektaak komt vanuit het Daltononderwijs, maar wordt ook veel toegepast binnen regulier basisonderwijs (Nijman, 2014, p. 4). Verschillende leerkrachten in de bovenbouw zetten dagtaken in waarbij leerlingen voornamelijk zelfstandig aan een bepaald aantal vakgebieden werken waarvan zij de volgorde zelf mogen bepalen. Vaak vinden tijdens deze dagtaak diverse instructiemomenten plaats waaraan leerlingen deel moeten of mogen nemen.

- *Stoplicht*

Sommige leerkrachten hanteren het stoplicht of een rood, oranje en groen kaartje om aan te geven hoe ze willen dat de leerlingen werken, namelijk zonder hulp van de leerkracht (rood), in overleg met een (schouder)maatje (oranje) of met alle mogelijke hulp (groen). Dit onderwijsleermiddel wordt niet schoolbreed gehanteerd.

- *Tafelscherm*

In sommige klassen is een tafel met tafelscherm aanwezig waaraan een leerling met zomin mogelijk afleiding zelfstandig kan werken.

- *Kanjertraining voor het zelfstandig voorkomen en oplossen van conflicten*

Door middel van Kanjertraining leren leerlingen conflictsituaties te voorkomen en hoe te reageren zonder directe hulp van een opvoeder.

- *Planbord en circuitvorm*

In de kleutergroepen wordt met het planbord gewerkt. Leerlingen plannen welke activiteiten ze wanneer doen; wel moeten alle activiteiten binnen de week aan bod zijn gekomen. In de midden- en bovenbouw wordt wekelijks lesgegeven in circuitvorm. Hierbij is de klas opgedeeld in bijvoorbeeld vijf kleinere groepen. Er staat vijf onderdelen op de planning die alle groepen in een andere volgorde doorlopen. De leerkracht biedt bij een van deze onderdelen intensieve begeleiding; bij de andere onderdelen werken de leerlingen zelfstandig met uitgestelde aandacht.

Bijlage 4: Vragenlijsten aan leerkrachten

Binnen het praktijkonderzoek is een vragenlijst aan leerkrachten ingezet om te bepalen wat er op de school al wel en nog niet gebeurt met betrekking tot het stimuleren van het zelfstandig werken van leerlingen.

Toelichting

Deze vragenlijst maakt onderdeel uit van het praktijkonderzoek naar het zelfstandig werken van leerlingen en heeft als doel inzicht te geven in de mogelijkheden om een doorgaande lijn binnen zelfstandig werken te creëren. Via deze weg wordt u/jou een aantal stellingen en vragen voorgelegd om zowel de huidige als de gewenste situatie wat betreft zelfstandig werken in kaart te brengen. Mijn vraag aan u/jou is deze stellingen en vragen *zo eerlijk mogelijk* te beantwoorden. Onder zelfstandig werken wordt verstaan dat leerlingen zonder directe hulp van de leerkracht, eventueel met hulpmiddelen, aan een taak werken, zoals naar voren is gekomen vanuit de digitale vragenlijst die tijdens het vooronderzoek aan u/jou is voorgelegd. Het invullen zal 10 minuten van uw/jouw tijd in beslag nemen. Om de privacy te waarborgen, worden namen niet in het onderzoeksverslag vermeld. Gelieve de ingevulde vragenlijst uiterlijk **woensdag 1 februari 2017** bij mij in te leveren.

Alvast hartelijk bedankt voor uw/jouw deelname!

Gegevens

Naam: Groep:

Organisatie en klassenmanagement met betrekking tot zelfstandig werken

Geef in de rechterkolommen weer in hoeverre onderstaande stellingen van toepassing zijn wat het zelfstandig werken van leerlingen betreft.

	Nooit	Soms	Vaak	Altijd
1. Er zijn op school duidelijke afspraken gemaakt t.a.v. zelfstandig werken.				
2. Ik heb voldoende didactische kennis en vaardigheden om zelfstandig werken leerlingen aan te leren.				
3. Ik presenteer of bespreek iedere les het lesdoel aan of met de leerlingen.				
4. Ik hanteer een stilteteken.				
5. Ik geef feedback die opbouwend van aard is.				
6. Ik hanteer de stemvolumekaart.				
7. Het is voor de leerlingen duidelijk waar, wanneer en bij wie ze om hulp kunnen vragen tijdens het zelfstandig werken.				
8. Ik zet tijdens zelfstandig werken het stoplicht in.				
9. Ik zet tijdens zelfstandig werken vragenkaartjes in.				
10. Ik zet tijdens zelfstandig werken een planbord in.				
11. In mijn klas is een vaste plaats voor het inleveren van werk/materiaal.				
12. Het is voor de leerlingen in mijn klas duidelijk wat ze kunnen doen wanneer ze klaar zijn.				
13. Ik werk met een dagtaak.				
14. Ik werk met een weektaak (rekenen).				
15. Ik evalueer <i>samen met de leerlingen</i> op het zelfstandig werken.				

Huidige situatie met betrekking tot zelfstandig werken

1. Hoe ervaren(t) u/je de betrokkenheid van leerlingen gemiddeld genomen wanneer ze zelfstandig werken?

- ☐ Goed
- ☐ Redelijk
- ☐ Wisselend
- ☐ Matig
- ☐ Slecht
- ☐ Anders, namelijk:

.....

.....

2. Welke eventuele knelpunten kom(t) u/je tegen bij zelfstandig werken?

.....
.....

3. Hoe reflecteer(t) u/je *samen met de leerlingen* op het zelfstandig werken?

.....
.....

Gewenste situatie met betrekking tot zelfstandig werken

4. Heb(t) u/je suggesties of behoeften ten aanzien van het zelfstandig werken van leerlingen?

.....
.....

6. In plaats van het Activerende Directe Instructiemodel (ADI-model) bestaat ook het Expliciete Directe Instructiemodel (EDI-model). Uit de beschrijving blijkt dat zelfstandigheid van leerlingen een plaats krijgt binnen de opbouw van dit lesmodel. Tijdens de fase 'begeleide inoefening' verschuift de verantwoordelijkheid van de leerkracht naar de leerlingen: de leerkracht doet het voor, de leerkracht en de leerlingen doen het samen, de leerling doet het zelf. De lesafsluiting vindt voorafgaand aan de zelfstandige verwerking plaats; de leerkracht zet met dit lesmodel leerlingen pas zelfstandig aan het werk wanneer hij of zij zeker weet dat de leerlingen het lesdoel beheersen. In hoeverre denk(t) u/je dat dit lesmodel kan bijdragen aan het zelfstandig werken van leerlingen?

.....

.....

7. Welke kennis en vaardigheden van leerkrachten dragen volgens u/jou bij aan het stimuleren van het zelfstandig werken van leerlingen?

.....

.....

Bijlage 5: Uitwerking vragenlijsten aan leerkrachten

Binnen het praktijkonderzoek is een vragenlijst aan leerkrachten ingezet om te bepalen wat er op school al wel en nog niet gebeurt met betrekking tot het stimuleren van het zelfstandig werken van leerlingen.

Onderstaande tabellen vatten de antwoorden van de leerkrachten op de 15 stellingen samen. Na de tabellen volgt per groep het antwoord op de zes open vragen.

Antwoorden op de stellingen

N = nooit, S = soms, V = vaak, A = altijd

Groep 3	N	S	V	A
1. Er zijn op school duidelijke afspraken gemaakt t.a.v. zelfstandig werken.				
2. Ik heb voldoende didactische kennis en vaardigheden om zelfstandig werken leerlingen aan te leren.				
3. Ik presenteer of bespreek iedere les het lesdoel aan of met de leerlingen.				
4. Ik hanteer een stilteteken.				
5. Ik geef feedback die opbouwend van aard is.				
6. Ik hanteer de stemvolumekaart.				
7. Het is voor de leerlingen duidelijk waar, wanneer en bij wie ze om hulp kunnen vragen tijdens het zelfstandig werken.				
8. Ik zet tijdens zelfstandig werken het stoplicht in.				
9. Ik zet tijdens zelfstandig werken vragenkaartjes in.				
10. Ik zet tijdens zelfstandig werken een planbord in.				
11. In mijn klas is een vaste plaats voor het inleveren van werk/materiaal.				
12. Het is voor de leerlingen in mijn klas duidelijk wat ze kunnen doen wanneer ze klaar zijn.				
13. Ik werk met een dagtaak.				
14. Ik werk met een weektaak (rekenen).				
15. Ik evalueer <i>samen met de leerlingen</i> op het zelfstandig werken.				

Groep 4	N	S	V	A
1. Er zijn op school duidelijke afspraken gemaakt t.a.v. zelfstandig werken.				
2. Ik heb voldoende didactische kennis en vaardigheden om zelfstandig werken leerlingen aan te leren.				
3. Ik presenteer of bespreek iedere les het lesdoel aan of met de leerlingen.				
4. Ik hanteer een stilteteken.				
5. Ik geef feedback die opbouwend van aard is.				
6. Ik hanteer de stemvolumekaart.				
7. Het is voor de leerlingen duidelijk waar, wanneer en bij wie ze om hulp kunnen vragen tijdens het zelfstandig werken.				
8. Ik zet tijdens zelfstandig werken het stoplicht in.				
9. Ik zet tijdens zelfstandig werken vragenkaartjes in.				
10. Ik zet tijdens zelfstandig werken een planbord in.				
11. In mijn klas is een vaste plaats voor het inleveren van werk/materiaal.				
12. Het is voor de leerlingen in mijn klas duidelijk wat ze kunnen doen wanneer ze klaar zijn.				
13. Ik werk met een dagtaak.				
14. Ik werk met een weektaak (rekenen).				
15. Ik evalueer <i>samen met de leerlingen</i> op het zelfstandig werken.				

Groep 5	N	S	V	A
1. Er zijn op school duidelijke afspraken gemaakt t.a.v. zelfstandig werken.				
2. Ik heb voldoende didactische kennis en vaardigheden om zelfstandig werken leerlingen aan te leren.				
3. Ik presenteer of bespreek iedere les het lesdoel aan of met de leerlingen.				
4. Ik hanteer een stilteteken.				
5. Ik geef feedback die opbouwend van aard is.				
6. Ik hanteer de stemvolumekaart.				
7. Het is voor de leerlingen duidelijk waar, wanneer en bij wie ze om hulp kunnen vragen tijdens het zelfstandig werken.				
8. Ik zet tijdens zelfstandig werken het stoplicht in.				
9. Ik zet tijdens zelfstandig werken vragenkaartjes in.				
10. Ik zet tijdens zelfstandig werken een planbord in.				
11. In mijn klas is een vaste plaats voor het inleveren van werk/materiaal.				
12. Het is voor de leerlingen in mijn klas duidelijk wat ze kunnen doen wanneer ze klaar zijn.				
13. Ik werk met een dagtaak.				
14. Ik werk met een weektaak (rekenen).				
15. Ik evalueer <i>samen met de leerlingen</i> op het zelfstandig werken.				

Groep 6	N	S	V	A
1. Er zijn op school duidelijke afspraken gemaakt t.a.v. zelfstandig werken.				
2. Ik heb voldoende didactische kennis en vaardigheden om zelfstandig werken leerlingen aan te leren.				
3. Ik presenteer of bespreek iedere les het lesdoel aan of met de leerlingen.				
4. Ik hanteer een stilteteken.				
5. Ik geef feedback die opbouwend van aard is.				
6. Ik hanteer de stemvolumekaart.				
7. Het is voor de leerlingen duidelijk waar, wanneer en bij wie ze om hulp kunnen vragen tijdens het zelfstandig werken.				
8. Ik zet tijdens zelfstandig werken het stoplicht in.				
9. Ik zet tijdens zelfstandig werken vragenkaartjes in.				
10. Ik zet tijdens zelfstandig werken een planbord in.				
11. In mijn klas is een vaste plaats voor het inleveren van werk/materiaal.				
12. Het is voor de leerlingen in mijn klas duidelijk wat ze kunnen doen wanneer ze klaar zijn.				
13. Ik werk met een dagtaak.				
14. Ik werk met een weektaak (rekenen).				
15. Ik evalueer <i>samen met de leerlingen</i> op het zelfstandig werken.				

Groep 7	N	S	V	A
1. Er zijn op school duidelijke afspraken gemaakt t.a.v. zelfstandig werken.				
2. Ik heb voldoende didactische kennis en vaardigheden om zelfstandig werken leerlingen aan te leren.				
3. Ik presenteer of bespreek iedere les het lesdoel aan of met de leerlingen.				
4. Ik hanteer een stilteteken.				
5. Ik geef feedback die opbouwend van aard is.				
6. Ik hanteer de stemvolumekaart.				
7. Het is voor de leerlingen duidelijk waar, wanneer en bij wie ze om hulp kunnen vragen tijdens het zelfstandig werken.				
8. Ik zet tijdens zelfstandig werken het stoplicht in.				
9. Ik zet tijdens zelfstandig werken vragenkaartjes in.				
10. Ik zet tijdens zelfstandig werken een planbord in.				
11. In mijn klas is een vaste plaats voor het inleveren van werk/materiaal.				
12. Het is voor de leerlingen in mijn klas duidelijk wat ze kunnen doen wanneer ze klaar zijn.				
13. Ik werk met een dagtaak.				
14. Ik werk met een weektaak (rekenen).				
15. Ik evalueer <i>samen met de leerlingen</i> op het zelfstandig werken.				

Groep 8	N	S	V	A
1. Er zijn op school duidelijke afspraken gemaakt t.a.v. zelfstandig werken.				
2. Ik heb voldoende didactische kennis en vaardigheden om zelfstandig werken leerlingen aan te leren.				
3. Ik presenteer of bespreek iedere les het lesdoel aan of met de leerlingen.				
4. Ik hanteer een stilteteken.				
5. Ik geef feedback die opbouwend van aard is.				
6. Ik hanteer de stemvolumekaart.				
7. Het is voor de leerlingen duidelijk waar, wanneer en bij wie ze om hulp kunnen vragen tijdens het zelfstandig werken.				
8. Ik zet tijdens zelfstandig werken het stoplicht in.				
9. Ik zet tijdens zelfstandig werken vragenkaartjes in.				
10. Ik zet tijdens zelfstandig werken een planbord in.				
11. In mijn klas is een vaste plaats voor het inleveren van werk/materiaal.				
12. Het is voor de leerlingen in mijn klas duidelijk wat ze kunnen doen wanneer ze klaar zijn.				
13. Ik werk met een dagtaak.				
14. Ik werk met een weektaak (rekenen).				
15. Ik evalueer <i>samen met de leerlingen</i> op het zelfstandig werken.				

Antwoorden op de open vragen

Vraag 1: Hoe ervaar(t) u/je de betrokkenheid van leerlingen gemiddeld genomen wanneer ze zelfstandig werken?

Groep 3a: Wisselend

Groep 3b: Redelijk

Groep 4a: Redelijk

Groep 4b: Goed

Groep 5a: Goed

Groep 5b: -

Groep 6a: -

Groep 6b: Goed/Redelijk

Groep 7a: Redelijk

Groep 7b: Redelijk

Groep 8a: Redelijk

Groep 8b: Goed

Vraag 2: Welke eventuele knelpunten kom(t) u/je tegen bij zelfstandig werken?

Groep 3a: Sommige leerlingen weten soms toch niet hoe ze verder moeten gaan als ze zelfstandig aan het werk zijn.

Groep 3b: Leerlingen kunnen meerdere taken niet overzien, wachten wanneer ze een vraag hebben.

Groep 4a: Door niet goed lezen, hebben leerlingen vragen. Hierdoor kom ik niet goed aan de zwakke leerlingen toe.

Groep 4b: Soms te veel vragen (rode kaartjes).

Groep 5a: Sommige leerlingen kunnen de verantwoordelijkheid heel goed aan en kunnen goed plannen. Anderen komen zelden klaar met hun werk en hebben veel sturing nodig. Hoe zorg je bij hen voor het stukje verantwoordelijkheid dat ze af krijgen wat af moet en dit kunnen plannen?

Groep 5b: -

Groep 6a: -

Groep 6b: Problemen met plannen en doorwerken of op tijd om hulp vragen.

Groep 7a: Soms mindere concentratie en 'haantjes' die voorop lopen.

Groep 7b: Voor sommige leerlingen is het lastig om je gedurende een langere tijd te focussen op het werk. We kunnen wellicht veel meer gebruik maken van coöperatieve werkvormen bij het zelfstandig werken. Leerlingen kunnen samen bijv. inoefenen, elkaar overhoren, daar zijn diverse werkvormen bij te bedenken. Dat gebruik ik nog niet optimaal. Een stoplicht, timer, e.d. wordt bij mij vaak een periode gebruikt, waarna het weer afzwakt. Daar kan ik nog wat consequenter in zijn/worden.

Groep 8a: Soms gebrek aan motivatie en onvoldoende verantwoordelijkheid voor het voltooien (op de juiste manier) van de opdracht.

Groep 8b: Het overzicht van de keuzeopdrachten bijwerken (tijdgebrek).

Vraag 3: Hoe reflecteer(t) u/je samen met de leerlingen op het zelfstandig werken?

Groep 3a: We bespreken samen hoe het ging. Heb je rustig gewerkt en wat deed je toen je niet verder kon? Ik doe dit echter onvoldoende.

Groep 3b: Door middel van een gesprekje of door te spiegelen wat zij ervan vonden en wat ik ervan vond.

Groep 4a: Dit doe ik te weinig bedenk ik nu. Ik geef wel complimenten als het goed gaat.

Groep 4b: Met smileys of het stellen van vragen over wat ze er zelf van vonden.

Groep 5a: Op een dagtaak staat altijd onderaan het blad hoe ze hebben gewerkt en waarom, wat er goed ging en waar ze de volgende keer nog hulp bij nodig hebben. Dat bespreken we altijd. Bij kortere momenten van zelfstandig werken vraag ik vooral hoe ze hebben gewerkt en wat ze geleerd hebben.

Groep 5b: -

Groep 6a: -

Groep 6b: Door aan het einde van de dag te vragen wat een leerling heeft geleerd. Onderaan een dagtaak staat ook een evaluatie.

Groep 7a: Klassikale bespreking, soms in groepjes.

Groep 7b: Tussentijds vraag ik regelmatig hoe het gaat, bijvoorbeeld als ik even m'n handen vrij heb of als de leerlingen gaan wisselen als we in een circuit werken. Ook na afloop kijk ik meestal even terug hoe het is gegaan en waar de leerlingen tegenaan liepen.

Groep 8a: Mondeling (Hoe ben je gekomen tot ...? Wat vind je zelf van ...?)

Groep 8b: Ik vraag aan de leerlingen of ze hun doel bereikt hebben.

Vraag 4: Heb(t) u/je suggesties of behoeften ten aanzien van het zelfstandig werken van leerlingen?

Groep 3a: Ik merk dat ik vooral mijn eigen gedrag moet veranderen. Als een leerling komt vragen naar de bekende weg, geef ik te vaak toch nog antwoord. Het zou fijn zijn als er een soort opbouw per groep afgesproken wordt. Dus afspraken die we gaan oefenen met de leerlingen. In het boek *Gedrag is een vak* is hier een mooie opbouw van te vinden

Groep 3b: Groep 3 is een 'klassikaal' jaar. Ik zou tips willen hoe we toch de zelfstandigheid kunnen vergroten.

Groep 4a: Het boek *Gedrag is een vak* volgen.

Groep 4b: We werken op school met circuits en dagtaken.

Groep 5a: Duidelijke doelen beschreven per groep, zodat er een soort leerlijn over zelfstandig werken is. Wat moeten leerlingen kunnen en hoe kan ik hier aan werken?

Groep 5b: -

Groep 6a: -

Groep 6b: In het team bespreken hoe dagtaken worden ingezet.

Groep 7a: Meerdere kleine werkruimtes.

Groep 7b: -

Groep 8a: Tips zijn welkom.

Groep 8b: De weektaak uitdiepen.

Vraag 5: In plaats van het Activerende Directe Instructiemodel (ADI-model) bestaat ook het Expliciete Directe Instructiemodel (EDI-model). Uit de beschrijving blijkt dat zelfstandigheid

van leerlingen een plaats krijgt binnen de opbouw van dit lesmodel. Tijdens de fase ‘begeleide inoefening’ verschuift de verantwoordelijkheid van de leerkracht naar de leerlingen: de leerkracht doet het voor, de leerkracht en de leerlingen doen het samen, de leerling doet het zelf. De lesafsluiting vindt voorafgaand aan de zelfstandige verwerking plaats; de leerkracht zet met dit lesmodel leerlingen pas zelfstandig aan het werk wanneer hij of zij zeker weet dat de leerlingen het lesdoel beheersen. In hoeverre denk(t) u/je dat dit lesmodel kan bijdragen aan het zelfstandig werken van leerlingen?

Groep 3a: Grotendeels snap ik het, alleen hebben de leerlingen die zelfstandige verwerking toch meestal nodig om hun lesdoel te halen?

Groep 3b: Ik zou het graag verkennen en uitproberen.

Groep 4a: Lijkt me een goed plan.

Groep 4b: Ik gebruik dit model zelf ook.

Groep 5a: Ik denk dat dit een goede aanvulling is. Bij mij mogen leerlingen ook vaak kiezen of ze zelfstandig aan het werk gaan of meedoen aan de verlengde instructie, maar sommige leerlingen zien inderdaad niet in dat ze dat misschien nog helemaal niet kunnen, waardoor het doel niet wordt behaald tijdens het zelfstandig werken.

Groep 5b: -

Groep 6a: -

Groep 6b: Klinkt goed, maar ik vraag me af hoe lang je instructie op deze manier duurt.

Groep 7a: Dat zou goed kunnen werken, maar ik hanteer het nog niet.

Groep 7b: Ze worden dan nooit in het diepe gegooid, je begeleidt de leerlingen zolang als nodig. Als ze de leerstof beheersen en precies weten wat ze moeten doen, kunnen ze ook beter zelfstandig een taak verwerken. Maar het is ook niet erg als leerlingen even met elkaar samenwerken om iets onder de knie te krijgen. Ze leren ook van en met elkaar.

Groep 8a: De leerlingen zullen beter werken als ze de stof begrijpen, maar in principe pas je dit al toe tijdens je lessen.

Groep 8b: Beter, het doet meer beroep op het inschattingsvermogen van leerlingen.

Vraag 6: Welke kennis en vaardigheden van leerkrachten dragen volgens u/jou bij aan het stimuleren van het zelfstandig werken van leerlingen?

Groep 3a: Kennis van de ontwikkeling van een leerling (Wat is een haalbaar doel voor een leerling op deze leeftijd?). Een stappenplan met afspraken om zelfstandigheid stapsgewijs uit te bouwen. Kleine doelen; ook voor jezelf.

Groep 3b: Wellicht een model en de organisatie van het zelfstandig werken.

Groep 4a: Looprondes, vragenkaartjes, oefenen met de stappen die nodig zijn. Schoolbreed een cursus doen van het CED en integreren in school. De cursus heeft een leerlijn *Leren leren* van groep 1 tot en met 8.

Groep 4b: Geduld, durven loslaten, uitstellen van je aandacht en leerlingen daarmee om leren gaan.

Groep 5a: Zorgen voor een duidelijke structuur, de verantwoordelijkheid bij leerlingen durven leggen, reflecteren.

Groep 5b: -

Groep 6a: -

Groep 6b: Consequent handelen, duidelijke structuur en een goede voorbereiding.

Groep 7a: Dat zou goed kunnen werken, maar ik hanteer het (nog) niet.

Groep 7b: Een leerkracht geeft met duidelijke afspraken het hoe, wat, waar, wanneer, enzovoort aan van het zelfstandig werken. Duidelijk afspraken en routines geven de leerling

houvast en duidelijkheid. Ze weten wat ze moeten doen, waar ze de materialen kunnen vinden, wat gebruikt mag worden, waar het ingeleverd moet worden, wanneer vragen gesteld mogen worden aan de leerkracht, enzovoort. De leerkracht laat de leerlingen bij zelfstandig werken niet aan hun lot over, hij/zij probeert ook tijd te vinden om te reflecteren /evalueren. Dat kan bijvoorbeeld aan het eind met een kort gesprekje individueel of in een groep(je).

Groep 8a: -

Groep 8b: Grip op de groep en de leerstof.

Bijlage 6: Interviews aan leerlingen

Op de school komen de groepen 3 tot en met 8 allemaal twee keer voor. Uit iedere klas zijn een jongen en meisje geïnterviewd wat totaal uitkomt op 24 leerlingen. Groep 1 en 2 zijn buiten beschouwing gelaten, omdat deze leerlingen nog te jong zijn te antwoorden op de vragen die volgen:

Inleiding

Fijn dat je er bent. We gaan straks samen praten over hoe het zelfstandig werken in de klas gaat en daarvoor ga ik je vragen stellen. Probeer bij de vragen vooral te bedenken hoe het bij de rekenlessen gaat. Daar mag jij een antwoord op proberen te geven. Ik neem het gesprek even op, zodat ik niet alles hoeft te onthouden en het later nog een keer kan beluisteren. Vind je dat goed? Het is niet erg als je het antwoord niet weet; dan proberen we het samen. Jullie mogen elkaar natuurlijk aanvullen en helpen.

Vragen

1. Bij welke vakken moet je weleens zelfstandig werken?
2. Kun je iets vertellen over hoe het zelfstandig werken bij rekenen gaat?
3. Kun je iets vertellen over spullen die de juf of meester in de klas – tijdens rekenlessen – gebruikt waaraan jij ziet dat je het zélf moet doen?
4. Stel je voor dat je een vraag hebt als de juf of meester klasgenoten aan het helpen is. Wat doe je dan? Werk je verder met iets dat wel lukt of wacht je op hulp?
5. Kun je me vertellen of er iets is wat jou kan helpen om nog beter zelfstandig te kunnen werken?

Afsluiting

Bedankt voor de antwoorden die je hebt gegeven. Deze ga ik meenemen om te kijken hoe we het zelfstandig werken kunnen verbeteren. Ik breng je weer terug naar de klas.

Bijlage 7: Uitwerking interviews aan leerlingen

De antwoorden op de open vragen uit bijlage 6 zijn breed in hun verscheidenheid en weinig gestructureerd. Uit het derde hoofdstuk wordt duidelijk dat Harinck hiervoor kwalitatieve uitwerking aanbeveelt wat ook wel de geordende schoenendoos genoemd wordt (2015, p. 178). De thema's voor het ordenen van de antwoorden van de leerlingen zijn na de afname van de interviews opgesteld en hieronder gestructureerd weergegeven.

Toelichting onderstaande tabellen

Groen = in beide groepen van toepassing

Rood = niet in beide groepen van toepassing

Onderwijsleermiddelen	Leerkrachtvaardigheden	Vakgebieden	Behoeften/ideeën
Groep 3a en 3b			
Stoplicht: rood = stil werken oranje = fluisteren groen = praten TimeTimer om aan te geven hoe lang er nog zelfstandig gewerkt moet worden. De juf doet een ketting om waardoor de leerlingen weten dat ze geen vragen aan haar kunnen stellen. Vragenkaartje: rood = ik heb een vraag groen = ik kan verder	De juf vertelt verwachtingen. Als de juf niet gestoord mag worden, moet je het aan je schoudermaatje vragen en daarna aan iemand anders uit je groepje.	Vooraf bij rekenen en taal/spelling.	De leerlingen vinden het fijn om met het stoplicht te blijven gebruiken.

Onderwijsleermiddelen	Leerkrachtvaardigheden	Vakgebieden	Behoeften/ideeën
Groep 4a en 4b			
Wij moeten altijd 25 minuten zelfstandig werken. Stoplicht: rood = stil werken oranje = fluisteren groen = praten	Als de juf niet gestoord mag worden, moet je het aan je schoudermaatje vragen en daarna aan iemand anders uit je groepje. De juf heeft er een speciaal bord voor	Bij rekenen, taal en schrijven.	

In sommige kleutergroepen en in groep 3 gebruikt de juf een ketting, nu wordt deze niet meer gebruikt. Op het bord staat altijd een TimeTimer waarop staat hoe lang we nog zelfstandig moeten werken. Stemvolume kaart wordt minder gebruikt dan eerst. Koptelefoon die je kunt opzetten tegen externe afleiding.	gemaakt waar op staat wat je moet doen als het niet lukt. Daar staat externe afleiding op: dat betekent dat je gewoon blijft doorwerken als de deur opengaat of als er buiten een helikopter vliegt. Of je pakt een wachtwerkje: dat kun je doen als het niet lukt en als je niets aan de juf kunt vragen.		
---	---	--	--

Onderwijsleermiddelen	Leerkrachtvaardigheden	Vakgebieden	Behoeften/ideeën
Groep 5a en 5b			
Geen stoplicht; dat werd vroeger wel gebruikt, maar nu niet meer. Het stilteteken wordt wel gebruikt. Stemvolumekaart is er wel, maar wordt niet veel gebruikt. Vragenkaartjes zijn er wel, maar worden niet zoveel gebruikt. TimeTimer laat zien hoelang er nog gewerkt moet worden.	Als de juf niet gestoord mag worden, moet je het aan je schoudermaatje vragen en daarna aan iemand anders uit je groepje. Dan moeten we proberen verder te gaan met iets dat al wel lukt.	De (halve)dagtaak wordt soms ingezet. Dan kun je instructie krijgen als je iets lastig vindt en je mag sommige dingen ook doen, die hoeven dan niet.	

Onderwijsleermiddelen	Leerkrachtvaardigheden	Vakgebieden	Behoeften/ideeën
Groep 6a en 6b			
Het stilteteken wordt gebruikt als het stil moet worden. Stemvolumekaart wordt gebruikt en dan zegt de juf welke stem ze wil horen. We gebruiken het stoplicht niet zo vaak in de klas. De meester doet het soms. Het is wel handig, want je kunt dan even kijken als je niet meer weet hoe je mag praten. In groep 7 bij plusboek rekenen wordt het stoplicht wel gebruikt. Er wordt nooit een stoplicht gebruikt.	Als de juf of meester niet gestoord mag worden, moet je het aan je schoudermaatje vragen en daarna aan iemand anders uit je groepje. Dan moeten we proberen verder te gaan met iets dat al wel lukt.	Rekenen, taal en spelling. We hebben dit jaar twee keer met een dagtaak gewerkt. De dagtaak is meestal iedere week op vrijdag.	Het is wel handig dat er in iedere klas iets is waaraan je kunt zien hoe je aan het werk moet.

Onderwijsleermiddelen	Leerkrachtvaardigheden	Vakgebieden	Behoeften/ideeën
Groep 7a en 7b			
Het stoplicht is kapot en wordt daardoor niet meer gebruikt. De stemvolumekaart wordt een beetje gebruikt. Het stilteteken wordt wel gebruikt.	Als je een vraag hebt en de juf of meester niet kunt storen, vraag je het eerst aan je maatje en ga je zo nodig door met iets dat al wel lukt.	Taal, spelling en rekenen. Dagtaken komen niet zoveel voor. In groep 6 werd dat vaker gedaan.	De leerlingen geven aan dat ze het idee van groep 7 fijn vinden. Het lijkt hen goed dat het niet in iedere groep wisselt, maar juist hetzelfde blijft. Het stoplicht is in de bovenbouw een beetje leerlinggericht. Volgens de leerlingen hebben

			ze er meer aan als het op het bord wordt gezet. Ze kijken niet zo veel naar alle extra dingen in de klas. Het is niet handig dat er in iedere klas iets anders wordt gebruikt. Het is fijn om aan iets gewend te raken en dat het dan hetzelfde blijft.
--	--	--	---

Onderwijsleermiddelen	Leerkrachtvaardigheden	Vakgebieden	Behoeften/ideeën
Groep 8a en 8b			
Het stoplicht wordt in de ene klas wel en in de andere klas niet gebruikt.	Als je ergens niet uitkomt en echt niet verder komt, vraag je het aan je maatje zodat je de juf of meester niet gelijk hoeft te storen.	Taal, rekenen en spelling. Dagtaken komen nu niet voor, wel bekend uit eerdere groepen. Dagtaken komen nu wel voor; meestal om de twee dagen.	In iedere groep hetzelfde gebruiken voor zelfstandig werken is wel handig, omdat je dan weet waar je aan toe bent in de volgende groep.

Bijlage 8: Samenvattend schema vragenlijsten aan leerkrachten

	Wat is er al duidelijk?	Wat is er nog onduidelijk?	Welke onderwijsleermiddelen en leerkrachvaardigheden worden al in beide groepen ingezet?	Welke onderwijsleermiddelen en leerkrachvaardigheden worden nog niet of wisselend ingezet?
Groep 3		Afspraken Didactische kennis Vaardigheden	Stilteteken Feedback Stemvolumekaart Om hulp vragen Stoplicht Vragenkaartjes Planbord Inleverplaats Klaaropdrachten Weektaak rekenen	Dagtaak Reflectie
Groep 4	Didactische kennis Vaardigheden	Afspraken	Stilteteken Feedback Stemvolumekaart Om hulp vragen Vragenkaartjes Inleverplaats Weektaak rekenen	Stoplicht Planbord Dagtaak Reflectie
Groep 5	Afspraken Didactische kennis Vaardigheden		Stilteteken Stemvolumekaart Dagtaak Weektaak rekenen Stoplicht Vragenkaartjes	Feedback Om hulp vragen Reflectie Inleverplaats
Groep 6	Afspraken Didactische kennis Vaardigheden		Stilteteken Om hulp vragen Feedback Vragenkaartjes Inleverplaats Klaaropdrachten Weektaak rekenen Reflectie	Stemvolumekaart Stoplicht Dagtaak
Groep 7	Afspraken Didactische kennis Vaardigheden		Stilteteken Feedback Inleverplaats Klaaropdrachten Weektaak rekenen Reflectie	Stemvolumekaart Stoplicht Vragenkaartjes Dagtaak
Groep 8	Afspraken Didactische kennis Vaardigheden		Stilteteken Feedback Inleverplaats Klaaropdrachten Weektaak rekenen Reflectie	Stemvolumekaart Stoplicht Dagtaak

Bijlage 9: Samenvattend schema interviews aan leerlingen

→ mate van voorkomen ↓ groep	Wel in beide groepen	Wisselend in beide groepen	Niet in beide groepen
Groep 3	Stoplicht TimeTimer Schoudermaatje Vakgebieden	Ketting Vragenkaartje	
Groep 4	Tijd Stoplicht TimeTimer Vakgebieden	Stemvolumekaart Koptelefoon	Ketting
Groep 5	Stilteteken TimeTimer Schoudermaatje	Stemvolumekaart Vragenkaartje Dagtaak	
Groep 6	Stilteteken Stemvolumekaart Schoudermaatje Vakgebieden	Stoplicht Dagtaak	
Groep 7	Stoplicht Stilteteken Schoudermaatje Vakgebieden Vragenkaartje	Stemvolumekaart	Dagtaak
Groep 8	Schoudermaatje Vakgebieden Vragenkaartje	Stoplicht Dagtaak	

Toelichting bovenstaande tabel

- **Stoplicht**
Het stoplicht met een rode, oranje en groene kleur wordt ingezet om aan te geven welke werkhouding de leerkracht van de leerlingen verwacht (rood = stil/zelf werken, oranje = fluisteren is toegestaan, groen = gewone praten is toegestaan).
- **TimeTimer**
De TimeTimer is een aflopende klok waarmee wordt aangegeven hoe lang er nog (zelfstandig) gewerkt moet worden.
- **Ketting**
In de kleutergroepen en de groepen 3 dragen de leerkrachten een ketting waardoor de leerlingen weten dat zij op dat moment niet bij de leerkracht terecht kunnen voor het stellen van vragen.
- **Schoudermaatje**
Het schoudermaatje is een leerling die links of rechts van de betreffende leerling zit.
- **Vakgebieden**
De leerlingen zijn op de hoogte bij welke vakgebieden zelfstandig werken voornamelijk aan de orde is.

- *Stilteteken*
Leerkrachten en leerlingen gebruiken het stilteteken (hand in de lucht, vinger voor de mond) om aan te geven dat het stil moet worden en er 100% aandacht moet zijn.
- *Stemvolumekaart*
De stemvolumekaart geeft vijf niveaus van praten die als volgt zijn opgebouwd:
0 = niet praten
1 = fluisterstem
2 = groepjesstem
3 = klassenstem
4 = klassenstem
5 = buitenstem
- *Vragenkaartje*
Het vragenkaartje is een kaartje met een groene en een rode kant. De groene kant betekent dat een leerling zelfstandig met een opdracht verder kan, de rode kant betekent dat een leerling een vraag heeft. Dit onderwijsleermiddel wordt in plaats van opgestoken vingers gebruikt.
- *Dagtaak*
Sommige leerkrachten geven leerlingen wekelijks een dagtaak. Dit houdt in dat een leerling op een stencil te zien krijgt welke taken hij of zij gedurende het dagdeel af moet krijgen. Dit betreft meerdere vakgebieden. Voorafgaand legt de leerkracht alle onderdelen uit. Daarna wordt zelfstandig gewerkt terwijl de leerkracht verschillende instructies geeft waar leerlingen op advies van de leerkracht of vrijwillig aan deel (mogen) nemen.

Bijlage 10: Inbreng leerlingen groep 7

Bijlage 6 toont interviewvragen die van tevoren zijn vastgesteld. Tijdens de interviews aan de leerlingen is doorgevraagd. Daar zijn onderstaande fragmenten voorbeelden van.

Onderwerp: dagtaken	
Interviewer:	'Dagtaken... kennen jullie dat ook? Dat je zo'n blaadje krijgt met allemaal taken erop die je moet doen en mag doen. Bijvoorbeeld rekenen, taal, spelling, geschiedenis, ...'
Geïnterviewden:	'Uhm, nee.'
Interviewer:	'En uit eerdere jaren?'
Geïnterviewden:	'Ja, vorig jaar deden we dat weleens. In groep 6 deden we dat wel.'

Onderwerp: idee leerlingen

Interviewer:	'Zijn er naast de stemvolumekaart dingen die worden ingezet waaraan jullie zien: nu moeten we zelfstandig werken?'
Geïnterviewden:	'Nee, ja alleen het stilteteken.'
Interviewer:	'Denken jullie dat dit in de voorgaande jaren wel zo was?'
Geïnterviewden:	'Ja, in groep 3 gebruikte de juf het stoplicht met een pijltje erbij. Maar toen waren we nog klein en luisterden we daar nog naar.'
Interviewer:	'Misschien hebben jullie wel hele mooie ideeën of tips die kunnen helpen om nóg beter zelfstandig te kunnen werken?'
Geïnterviewden:	'Het stoplicht is misschien wel kinderachtig... en we luisteren meer naar wat er wordt gezegd.'
Interviewer:	'Dus die hulpmiddelen zijn voor jullie niet meer nodig?'
Geïnterviewden:	'Nee, zeg het liever maar, want ik kijk niet naar die dingen... ik kijk alleen naar het bord. Anders moet je gewoon een plaatje op het bord'

Groep 2

Zo werk ik zelfstandig!

Doel: Ik werk 10 minuten zelfstandig aan een taak.

The diagram illustrates a five-step process for working independently. It starts with a Minion character, followed by a person thinking, a person at a desk, a person at a desk with a question mark, and finally a person at a desk with a lightbulb. To the right of the staircase is a circular timer with numbers 0 to 55 and a traffic light with red, yellow, and green lights.

Groep 3

Zo werk ik zelfstandig!

Doel: Ik werk 15 minuten zelfstandig aan een taak.

Stap 1: Als iets niet lukt, vraag ik fluisterend mijn maatje om hulp.

Stap 2: Als ik niet verder kan met een opdracht probeer ik of een andere opdracht al wel zelf lukt.

Stap 3: Ik stel mijn vragen aan de juf als ze langskomt in de vaste loopronde.

Stap 4: Ik werk door bij externe afleiding.

The diagram illustrates a four-step process for working independently. It starts with a Minion character, followed by four steps with text descriptions: 1. Als iets niet lukt, vraag ik fluisterend mijn maatje om hulp. 2. Als ik niet verder kan met een opdracht probeer ik of een andere opdracht al wel zelf lukt. 3. Ik stel mijn vragen aan de juf als ze langskomt in de vaste loopronde. 4. Ik werk door bij externe afleiding. To the right of the staircase is a circular timer with numbers 0 to 55 and a traffic light with red, yellow, and green lights.

Groep 4

Zo werk ik zelfstandig!

Doel: Ik werk 20 minuten zelfstandig aan een taak.

Stap 1: Als een opdracht niet lukt, probeer ik het een tweede keer. Bijvoorbeeld door de opdracht nog een keer te lezen.

Stap 2: Ik sla een probleem over en ga door met een ander deel van mijn werk.

Stap 3: Bij een probleem ga ik verder met iets dat ik wel zelf kan (een wachtwerkje) en ik wacht totdat de juf/meester langskomt in de vaste loopronde.

Stap 4: Ik werk door bij externe afleiding.

Groep 5

Zo werk ik zelfstandig!

Doel: Ik werk 30 minuten zelfstandig aan een taak.

Stap 1: Als een opdracht niet lukt, probeer ik het een tweede keer. Bijvoorbeeld door de opdracht nog een keer te lezen.

Stap 2: Als iets niet lukt, vraag ik fluisterend mijn maatje om hulp. Ik mag de juf vragen stellen in de vaste looprondes.

Stap 3: Ik houd de tijd in de gaten om mijn werk op tijd af te krijgen.

Stap 4: Ik werk door bij externe afleiding.

Groep 6

Zo werk ik zelfstandig!

Groep 7

Zo werk ik zelfstandig!

Zo werk ik zelfstandig!

Doel: Ik werk 60 minuten (of meer) zelfstandig aan een taak.

Bijlage 12: Tweede aanbeveling voor de praktijk

Naam: Groep:	Week:				
	maandag	dinsdag	woensdag	donderdag	vrijdag
Spelling 					
Taal 					
Rekenen 					
Lezen 					
Computer 					
Hoe ging het?	 	 	 	 	
Extra werk					
Opmerkingen					

